

European Union

Bulgaria – Serbia
IPA Cross-border Programme
CCI No 2007CB16IPO006

" MOBILE INTERNET, E SERVICES AND TRAINING FOR RURAL COMMUNITY IN CROSS BORDER REGION "
PROJECT CONTRACT: №. РД-02-29-190/22.04.2013
PROJECT: №. 2007CB16IPO006-2011-2-26

МОБИЛЕН ИНТЕРНЕТ, ЕЛЕКТРОННИ УСЛУГИ И
ОБУЧЕНИЯ ЗА СЕЛСКИТЕ ОБЩНОСТИ В
ТРАНСГРАНИЧНИЯ РЕГИОН

МОБИЛЕН ИНТЕРНЕТ, ЕЛЕКТРОННИ УСЛУГИ И
ОБУЧЕНИЕ ЗА СЕЛСКИТЕ ОБЩНОСТИ В
ТРАНСГРАНИЧНИЯ РЕГИОН

E-INCLUSION

ИНТЕРНЕТ И ЕЛЕКТРОННИ УСЛУГИ

ИЗСЛЕДВАНЕ НА ИЗПОЛЗВАНЕТО НА ИНФОРМАЦИОННО-КОМУНИКАЦИОННИ
ТЕХНОЛОГИИ В СЕЛСКИТЕ ОБЩНОСТИ В ТРАНСГРАНИЧНИЯ РЕГИОН
БЪЛГАРИЯ-СЪРБИЯ

ИЗСЛЕДВАНЕ

E- INCLUSION EXPERIENCE

ЛЕСКОВАЦ/КОСТИНБРОД/СУРДУЛИЦА
НОЕМВРИ 2014

Center for the Development of Jablanica
and Pcinja Districts

АИР
КОСТИНБРОД

"Настоящата публикация е осъществена със средства от Европейския съюз чрез "ИПА Програма за трансгранично сътрудничество България-Сърбия" под № CCI No 2007CB16IPO006. Единствените отговорни лица за съдържанието на тази публикация са партньорите в проекта (Център за развитие на Ябланички и Пчински окръг, община Сурдулица и Агенцията за икономическо развитие на Костинброд) и по никакъв начин не може да се тълкува като становище на Европейския съюз или Управителния орган на програмата".

Настоящият проект се съфинансира от Европейския съюз чрез ИПА Програма за трансгранично сътрудничество България-Сърбия

**BULGARIA – SERBIA IPA CROSS-BORDER PROGRAMME
CCI NO 2007CB16IPO006**

PROJECT " MOBILE INTERNET, E SERVICES AND TRAINING FOR RURAL COMMUNITY IN CROSS BORDER REGION "
PROJECT CONTRACT: №. РД-02-29-190/22.04.2013
PROJECT: №. 2007CB16IPO006-2011-2-26

**Center for the Development of Jablanica
and Pcinja Districts**

ул. „Пан Джукич“ № 42, 16 000 Лесковац, Сърбия,
Телефон: +381 (0)16 3 150 115. факс: +381 (0)16 /3 150 114
info@centarzarazvoj.org, www.centarzarazvoj.org

ул. „Г. С. Раковски“ № 4, гр.
Костинброд 2230, обл.Софийска;
тел: 02/813 96 00, 0721/60118,
office@migkostinbrod.org

Община Сурдулица
ул. „Крал Петър I“ № 1
17530 Сурдулица
Телефон: 017 815 041
www.surdulica.org

ИНТЕРНЕТ И ЕЛЕКТРОННИ УСЛУГИ

**ИЗСЛЕДВАНЕ ЗА ИЗПОЛЗВАНЕТО НА ИНФОРМАЦИОННО-КОМУНИКАЦИОННИ
ТЕХНОЛОГИИ В СЕЛСКИТЕ ОБЩНОСТИ НА ТРАНСГРАНИЧНИЯ РЕГИОН БЪЛГАРИЯ-
СЪРБИЯ**

ИЗСЛЕДВАНЕ

E- INCLUSION EXPERIENCE

Автори: Татяна Панич Живкович, Горан Миленкович, Синиша Симонович, Диляна Йорданова.

Лесковац/Костинброд/Сурдулица
Ноември 2014

„Настоящата публикация е осъществена със средства от Европейския съюз чрез “ИПА Програма за трансгранично сътрудничество България-Сърбия” под № CCI No 2007CB16IPO006. Единствените отговорни лица за съдържанието на тази публикация са партньорите в проекта (Център за развитие на Ябланички и Пчински окръг, община Сурдулица и Агенцията за икономическо развитие на Костинброд) и по никакъв начин не може да се тълкува като становище на Европейския съюз или Управителния орган на програмата“.

СЪДЪРЖАНИЕ		
	СЪДЪРЖАНИЕ	3.
	РЕЗЮМЕ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО	4.
1.	УВОД	5.
1.1	ПРОЕКТ	5.
1.2.	Цели на изследването	6.
2.	МЕТОДОЛОГИЯ	7.
2.1.	Количествени методи	7.
2.2.	Качествени методи	7.
2.3.	Организация на изследването	10.
3.	РЕЗУЛТАТИ ОТ ИЗСЛЕДВАНЕТО	13.
3.1.	Информационно-комуникационни технологии	13.
3.2.	Трансграничен регион България - Сърбия	22.
3.3	Резултати от изследването за използването на информационно-комуникационни технологии в селските общности на трансграничния регион България-Сърбия	31.
3.4	Мобилен Интернет, Електронни услуги и обучения за селските общности в трансграничния регион	36.
4.	ЗАКЛЮЧЕНИЯ И ПРЕПОРЪКИ	40.
5.	ЛИТЕРАТУРА	43.
6.	СЪКРАЩЕНИЯ И ДЕФИНИЦИИ	44.
	Анекс I: Модели на изследователските въпросници	47.
	Анекс II: Списък на селските общности, в които са проведени обучения в рамките на изследването	54.

РЕЗЮМЕ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Развитието и използването на информационно-комуникационни технологии (ИКТ) превърнаха съвременното общество в "информационно общество". Негова главна особеност е, че информационно-комуникационните технологии играят важна роля в икономиката и във всички сфери на живота на индивида и обществото като цяло. Достъпът до ИКТ е от жизнено значение за успеха на индивида и общността като цяло. Придобиването на знания и умения в областта на ИКТ е една от предпоставките за социално включване в съвременното общество и пазара на труда, а цифровата грамотност е включена в сбора от ключови компетенции на съвременния човек. Развитието на социалната инфраструктура и ефективното използване на информационни и комуникационни технологии в сектора на образованието, обмена на знания и трансграничния трансфер на добри практики е предизвикателство пред трансграничния регион България-Сърбия. Проектът „E-INCLUSION“ в рамките на програмата "България - Сърбия ИПА програма за трансгранично сътрудничество (IPA CBC BG SR) има за цел повишаване на информационните познания и грамотност, както и на културата на обучението през целия живот в 20 неразвити и информационно рискови общности в българо-сръбския крайграничен регион чрез осигуряване на достъп до мобилен интернет и методите на E-LEARNING. За тази цел партньорите в проекта организираха серия от обучения и изследване в областта на използването на информационни и комуникационни технологии. Целта на изследването е да даде възможност за качествен и дълбочинен анализ на моментната ситуация в областта на използването на ИКТ в селските райони на трансграничния регион, опирайки се на първични и вторични източници на данни. Изследването взема редвид различните равнища на развитие на градовете и общините в трансграничния регион България-Сърбия, както и разликите в достъпа до информацията и ресурсите, необходими за въвеждане на ИКТ. Изследването обхваща селските общности, които имат възможност да използват ИКТ в ежедневието на частно или професионално равнище. Въз основа на събраните количествени и качествени данни е изготвен всеобхватен анализ. Резултатите от анализа оформиха "Изследване за използването на информационно-комуникационните технологии в селските общности на трансграничния регион България-Сърбия (E-INCLUSION EXPERIENCE)". Документът избобилства от количествени и качествени данни, които са отражение на моментното състояние в развитието и използването на ИКТ в трансграничния регион с фокус върху селските общности. Генерално изследването показва, че почти 53% от домакинствата в трансграничния регион имат достъп до Интернет. Констатирано е обаче изоставане от средните за страната стойности с около 3%. За този трансграничен регион е характерен и големият брой села (70), които въобще нямат достъп до Интернет. Официалната статистика в сръбската част от трансграничния регион бележи висок процент компютърно неграмотни лица (59,6%), което е с 8,63% повече от средните стойности за Сърбия. Нивото на посочените показатели за двете страни е твърде близко, но значително по-ниско от средните стойности в страните от ЕС. По данни на EUROSTAT в страните от ЕС общо над 65% от домакинствата има достъп до Интернет, а 56% от домакинствата имат широкопоясен достъп до Интернет. Степента на технологично развитие на услугата е-администрация в страните от ЕС е общо 83%. Селските области в трансграничния регион значително изостават по отношение на ИКТ инфраструктурата. Това е същевременно и една от причините за недостатъчното използване на интернет в ежедневието на селското население. Налице са големи възможности за използване на ИКТ в повишаване качеството на живот на селското население. За това са необходими особени усилия, за да се използва този потенциал във формалното и неформално образование, а по този начин по-адекватно да се посрещнат предизвикателствата на информационното време и да се подпомогне социално-икономическото развитие на страната. Изследването, което е пред вас, дава пример за изследователски модел, който е практически допълнен с проведени обучения на тема ИКТ в трансграничния регион. Събраните данни и заключенията, представени в раздел 4, ще бъдат от полза за широк кръг ползватели за планиране на намеса в сферата на развитие на ИКТ образованието в селските райони.

1. УВОД

1.1. Проектът E-INCLUSION

Проектът E-INCLUSION в рамките на програмата ИПА България – Сърбия за трансгранично сътрудничество (IPA CBC BG SR) е съвместна инициатива на Центъра за развитие на Ябланичко Пчински окръг в Лесковац, Агенцията за икономическо развитие на Костинброд и община Сурдулица. Целта на този проект е повишаване на информационните познания и грамотност, както и културата на обучение през целия живот в 20 неразвити и информационно рискови общности в българо-сръбския крайграничен регион чрез осигуряване на достъп до мобилен интернет и методите на E-LEARNING. За тази цел партньорите в проекта организираха серия от обучения в областта на използването на информационни и комуникационни технологии и изследване, чиято цел е създаването на реална и ясна картина за нуждата от допълнително изграждане на капацитет за селското население за тяхното успешно прилагане в бъдеще.

РЕЗЮМЕ НА ПРОЕКТА	
Наименование на проекта	МОБИЛЕН ИНТЕРНЕТ, ЕЛЕКТРОННИ УСЛУГИ И ОБУЧЕНИЯ ЗА СЕЛСКИ ОБЩНОСТИ В ТРАНСГРАНИЧНИЯ РЕГИОН (E INCLUSION)
Водещ партньор (име/държава)	Център за развитие на Ябланички и Пчински окръг Лесковац/Сърбия
Други партньори	ПП2-Агенция за икономическо развитие на Костинброд/България ПП3- Община Сурдулица
Приоритетна ос	Ос 1: Реализиране на малки инфраструктурни инициативи
Област на намеса	1.1. Физическа и информационна инфраструктура
Срок (в месеци)	18,5
Общ бюджет	292 530,01 EUR
Цели на проекта	Общи цели: Подпомагане на социалното и икономическо развитие в селските и слабо развити области в трансграничния регион в Сърбия и България чрез развитието на социална инфраструктура и ефективно използване на информационни и комуникационни технологии в сектора на образованието, обмена на знания и трансграничния трансфер на добри практики. Обща цел: Повишаване на информационните познания и грамотност, както и на културата на обучение през целия живот сред преподавателите, учениците и предприемачите в 20 неразвити и информационно рискови общности в българо-сръбския трансграничен регион чрез осигуряване на достъп до мобилен интернет и методите на E-LEARNING.
Проектни дейности	Дейност 1. Мениджмънт и координиращи дейности Дейност 2. Подготовка на изследването Дейност 3. Доставка на превозни средства Дейност 4. Интернет обучение и изследване на селските общности в трансграничния регион Дейност 5. Е-услуги и обучения за селските общности в трансграничния регион Дейност 6. Публикуване на резултатите от проекта и резултатите от изследването Дейност 7. Дейности и мероприятия за повишаване на информираността Дейност 8. Подобряване на видимостта на проекта Дейност 9. Създаване на ИКТ център в село Алакинце, община Сурдулица
Резултати от проекта	1. Функционален и оперативен изследователски и обучителен екип за мобилен Интернет. Хората в селския трансграничен регион в Сърбия и България имат по-добър достъп до информационна инфраструктура и използват предимствата на информационните технологии в образованието и стопанската дейност. 2. Осигурено е сътрудничество и подкрепа за местните общности от двете страни на границата и е създадена база за бъдещи съвместни IT обучения въз основа на действителните нужди на селското население. 3. Повишена е осведомеността сред широката общност в трансграничния регион за информационните технологии и за IPP CBC BG SR.
Целеви групи	Селските общности в трансграничния регион.

1.2. Цели на изследването

С появата и бързото развитие на информационно-комуникационните технологии (ИКТ) значително се промениха обстоятелствата, в които функционира и се развива обществото. Използването на информационно-комуникационни технологии превърна съвременното общество в "информационно общество". Негова главна особеност е, че информационно-комуникационните технологии играят най-важната роля както в производството и икономиката, така и във всички други области на живота на индивида и обществото като цяло. Тези промени влияят и върху образованието, от което се очаква да отговори на многобройните изисквания, които между другото произтичат и от икономиката, базирана на създаване на знания. Придобиването на знания и умения в областта на ИКТ е една от предпоставките за социално включване в съвременното общество и пазара на труда, а цифровата грамотност е част от ключовите компетенции на съвременния човек. Несъмнено ИКТ трябва да бъдат интегрирани в образователната система, за да се постигне качествено образование за всички. Все пак стратегическият подход, моделите на въвеждане, начините по които ще се осъществят многобройните инициативи и дейности все още са предизвикателство както за неразвитите, така и за развитите държави. Глобалните тенденции насочват към преход от икономики, базирани на масово производство към икономики, основаващи се на знания. Този процес до голяма степен става възможен благодарение на информационно-комуникационните технологии (ИКТ) и значително влияе върху развитието на човешкия потенциал, като предизвиква промени във всички аспекти на образователните процеси и живота изобщо. Затова са необходими особени усилия, за да се използва потенциалът на ИКТ във формалното и неформалното образование в Република Сърбия и по този начин да се отговори възможно най-адекватно на предизвикателствата на информационната ера и да се допринесе за социално-икономическото развитие на страната. Цел на изследването е да даде възможност за качествен и дълбочинен анализ на моментната ситуация в областта на използването на ИКТ в селските райони от трансграничния регион, опирайки се на първични и вторични източници на данни. За да се обхванат различните аспекти и важните участници във въвеждането на ИКТ, изследването е проведено чрез прилагане на количествени, качествени и партиципативни техники. Изследването е от категорията на комплексните според използваната методология и техниките. В основата му са събраните количествени и качествени данни, които са основно анализирани и по-късно използвани за реализацията на следните цели на изследването:

1. Събиране и систематизация на данни, които дават възможност да се създаде картината за използването на информационно-комуникационните технологии в трансграничния регион България Сърбия.
2. Определяне нивото на осведоменост за използването на информационно-комуникационни технологии в селските общности от трансграничния регион България - Сърбия.
3. Определяне степента на използване на информационно-комуникационните технологии в селските общности на трансграничния регион България-Сърбия.
4. Определяне на съществуващото ниво на знания/умения за функционално използване на информационно-комуникационни технологии в селските общности на трансграничния регион България-Сърбия
5. Определяне и тестване на модела на обучение за функционално използване на Интернет и на електронните услуги в селските общности на трансграничния регион България-Сърбия.

Изследването взема предвид различните нива на развитие на градовете и общините в трансграничния регион България-Сърбия, както и разликите в подхода към информацията и ресурсите, необходими за прилагане на ИКТ. Изследването обхваща селските общности, които имат възможност да използват ИКТ в ежедневието живот в индивидуален или професионален смисъл. Извадката е алоцирана на територията на трансграничния регион България-Сърбия и обхваща 20 селски общности, от които 10 от сръбска и 10 от българска страна. В обсега на извадката са 200 домакинства, съответно 200 души, които участват в проектните дейности. Въз основа на събраните количествени и качествени данни е изготвен всеобхватен анализ. Получените резултати са сравнени със средните национални стойности и дават възможност за изготвяне на препоръки за развитие на използването на ИКТ в селските общности. Изследването е проведено през 2014 година, а самото теренно изследване е осъществено на местно ниво от май до ноември 2014 година.

2. МЕТОДОЛОГИЯ

Чрез прилагане на различни изследователски методи и техники стана възможен обективният анализ на приложението на информационно-комуникационни технологии в селските общности на трансграничния регион България-Сърбия. Допълнително изследване беше използвано за създаване на функционален модел за обучение за практическо използване на Интернет и електронни услуги от целевите групи в проекта. Изследването се проведе чрез съчетаване на количествени и качествени методи. Двата метода са приложени паралелно в периода септември 2013 - ноември 2014 г. От количествените методи е използван методът на анализ на съдържанието на документи чрез техниката на директен количествен (статистически) анализ на съдържанието на документите и метода на структурен анализ чрез техниката на класически качествен анализ на съдържанието на документи. В рамките на качествените методи е използвана формата на изследване чрез техниката на онлайн анкетата. Процедурата на онлайн анкетиране е използвана, за да придобият ползвателите познания за онлайн услугите за изследване. Територията на изследването е Трансграничният регион България-Сърбия и обхваща 20 селски общности, от които 10 от сръбска и 10 от българска страна. Обсегът на извадката са 200 домакинства, съответно 200 отделни участници в проектните дейности или обучения. Резултатите и констатациите от изследването са анализирани на среща на съвместния надзорен съвет на проекта (Joint Steering Committee). Съветът се състои от приемащите решения в партньорските организации, които осъществяват проекта. Финалният документ от изследването "E-INCLUSION EXPERIENCE" е представен на надзорния съвет в последния месец от изпълнението на проекта.

2.1. Количествени методи

Събирането на количествени данни за нуждите на това Изследване е извършено по Интернет, като са ползвани и други източници за получаване на съществени данни за използването на ИКТ. Извършен е анализ на наличната литература, изследователски работи, стратегически документи, които се отнасят до използването на ИКТ в света, Европа и конкретно в Сърбия и България. Източникът на използвани данни е посочен в раздел 5 (Литература) на това изследване. При анализа на събраните данни е използван методът на анализ на съдържанието на документи чрез техниката на директен количествен (статистически) анализ на съдържанието на документи и методът на структурния анализ чрез техниката на класическия качествен анализ на съдържанието на документи. Анализът на съдържанието на документи обхваща националните и Европейските разпоредби и стратегическата рамка, отнасяща се до различните аспекти на приложение на ИКТ. Анализът обхваща документи и практика на отделни страни в света. Основен източник на статистически данни са публикациите на Републиканския статистически институт на Сърбия и Националния статистически институт на България. Определянето на основните социално-икономически индикатори на трансграничния регион България-Сърбия е извършено въз основа на резултатите от преброяванията на населението през 2011 г., които двете страни са провели на национално ниво в посочения период. Посочените анализи служат като изходна основа за качествен анализ по отношение определянето на извадката и на инструментите на изследването.

2.2. Качествени методи

Статистическият анализ и анализът на съдържанието на документи не са достатъчни за комплексен анализ на използването на ИКТ в региона, особено в неговите селски части. Тези анализи обаче служат за определяне на по-широк списък от потенциални територии, в които е възможно да се извърши изследване и за определяне на изследователски инструменти. Ключовите принципи, върху които се основава качественият анализ, са:

1. **Обективност:** всички заключения са направени въз основа на серия от качествени и количествени данни.
2. **Изчерпателност:** в хода на целия процес изследователите положиха усилия да открият възможно най-много източници на информация и потвърждения за констатациите на анкетното изследване.

3. **Прозрачност:** Изследването е предназначено за взимашите решения в институциите и организациите, включени в проекта и за по-широк кръг ползватели в трансграничния регион: конкретно аналитичната основа на това изследване може да послужи за бъдещо успешно планиране на изследването и провеждане на обучителни модули в областта на Интернет и електронните услуги в селските общности.

Качественото изследване се проведе чрез използване на онлайн въпросник, качен в Интернет домейна <https://www.surveymonkey.com>. Този подход даде възможност освен събиране на информация, съществена за изследването, да се обучават ползватели на проекта за използване на онлайн изследователски услуги.

Фигура № 1.: Изследователска услуга

The figure shows two screenshots of the SurveyMonkey interface. The left screenshot displays a folder named 'E INCLUSION 2014 SR' containing five surveys: 'E-INCLUSION ПОЧЕТНИ ТЕСТ', 'E INCLUSION RESEARCH SR 2', 'E-INCLUSION УПИТНИК ЗА ОЦЕНУ ОБУКА', 'E-INCLUSION ФИНАЛНИ ТЕСТ', and 'E INCLUSION RESEARCH SR 1'. The right screenshot displays a folder named 'E INCLUSION 2014 BG' containing five surveys: 'E-INCLUSION ВЪПРОСНИК ЗА ОЦЕНКА НА ОБУЧЕНИЕ', 'E-INCLUSION ОКОНЧАТЕЛЕН ТЕСТ', 'E-INCLUSION НАЧАЛЕН ТЕСТ', 'E INCLUSION RESEARCH BG 2', and 'E INCLUSION RESEARCH BG 1'. Below these are two detailed views of survey questions. The left view is for 'E-INCLUSION ИЗСЛЕДВАНЕ' and the right is for 'E INCLUSION ИСТРАЖИВАЊЕ'.

E-INCLUSION ИЗСЛЕДВАНЕ
ВЪПРОСНИК ЗА ИЗПОЛЗВАНЕ НА ИКТ ОТ ДОМАКИНСТВОТА
 Проект E-INCLUSION в рамките на ИПП Програмата за трансгранично сътрудничество България е съвместна инициатива на Център за развитие на област Ябланица и Пчния и Агенция за икономическо развитие Костинброд. Целта на този проект е да се повиши осведомеността на ИКТ грамотност учене през целия живот. В контекста на този проект, ние правим изследване. Поради тези причини моливи да прочетете внимателно въпросника и да го попълните чрез маркиране на една или повече опции. Събраните данни ще бъдат използвани единствено и само за целите на научното изследване да се предоставят на трети лица, без Вашето изрично съгласие. Благодарим Ви за участие в проучването. Моля, отговорете на следните въпроси:

1. Кога за последен път използваш компютър (само един отговор)?
 - В рамките на последните 3 месеца
 - Преди повече от 3 месеца
 - Преди повече от 1 година
 - Никога не съм използвал компютър/край на въпросника!
2. Колко често използваш компютър (само един отговор)?
 - Всеки ден
 - Няколко пъти на седмица
 - Няколко пъти на месец
3. Как бихте оценили нивото на компютърни си умения (само един отговор)?
 - Основен
 - Добър
 - Отличен
4. Имали ли сте компютърно обучение (само един отговор)?
 - Да
 - Не

E INCLUSION ИСТРАЖИВАЊЕ
УПИТНИК ЗА КОРИШТЕНЕ ИКТ У ДОМАТИНСТВОТА
 Проект E-INCLUSION, у окръг Програма прекогранично сарадње Бугарска-Србија у склопу ИПА је заједничка иницијатива Центра за развој Јабланичког и Агенције за економски развој Костинброд. Циљ овог пројекта је Подизање информатичке свести и писмености и културе доживотног учења. У контексту овог пројекта, спроводимо истраживање. Зато Вас молимо да упитник пажљиво прочитате и попуните означавањем/заокруживањем једног или више понуђених одговора. Прикупљени подаци ће бити искључиво коришћени за потребе истраживања и неће бити пренети ниједној трећој страни без Ваше изричитог сагласности. Захваљујући се на учешћу у истраживању. Молимо Вас да одговорите на следећа питања:

1. Када сте последњи пут користили рачунар (само један одговор)?
 - У последња 3 месеца
 - Пре више од 3 месеца
 - Више од 1 године пре
 - Никад не користим рачунари/крај упитника!
2. Колико често користите рачунар (само један одговор)?
 - Сваког дана
 - Неколико пута недељно
 - Неколико пута месечно
3. Како бисте оценили свој ниво познавања рада на рачунару (само један одговор)?
 - Основно
 - Добро
 - Одлично
4. Да ли сте похајали часове обуке за рад на рачунару (само један одговор)?
 - Да
 - Не

Основният използван метод при събиране на информация е онлайн-анкетата. За тези нужди са създадени 5 типа въпросници, които се използват в различните фази на теренното изследване и при обучението на директните ползватели. Въпросниците са изготвени на три езика (английски-сръбски и български). При работата с директните ползватели са използвани въпросници само на сръбски и български език. Моделите на анкетните въпросници са представени в приложението към това изследване (Анекс I). Основните характеристики на използваните въпросници са посочени в таблица 1. Въпросникът е изготвен от проектния екип. Анкетата е статистически анонимна и всички получени данни са представени групово и са използвани изключително за нуждите на този проект. Чрез онлайн анкета са събрани данни в периода юли-ноември 2014 година, като са обхванати 200 души участници в обученията, 100 от сръбска и 100 от българска страна на трансграничния регион. Територията на изследването е трансграничният регион България-Сърбия и обхваща 20 селски общности, от които 10 от сръбска и 10 от българска страна. Създадените анкетни инструменти дадоха възможност получените данни да се сравнят с националните.

Таблица № 1: Характеристики на въпросника

№	НАИМЕНОВАНИЕ НА ВЪПРОСНИКА И ЛИНК КЪМ ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКАТА УСЛУГА	ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ВЪПРОСНИКА
1	ИЗСЛЕДВАНЕ E-INCLUSION: ВЪПРОСНИК ЗА УЧАСТНИЦИТЕ В ИТ ОБУЧЕНИЕ https://www.surveymonkey.com/s/B7DBRWY	Въпросникът съдържа общо 10 въпроса от затворен тип. Въпросите са систематизирани в 4 групи: 1. Профил на анкетираните: идентификационни данни (пол, възраст, образование, трудова заетост) 2. ИКТ оборудване и начин на използване (притежаване на компютър или други ИКТ устройства, достъп до Интернет и цел на използването на компютъра) 3. Информираност: оценка на информираността за Трансграничната програма ИПА България-Сърбия 4. Необходимост от обучения – Предложени теми на обученията (основи на използването на компютър, Интернет, е-услуги и други модули от областта на икономиката и селското развитие).
2	ИЗСЛЕДВАНЕ E-INCLUSION: ВЪПРОСНИК ЗА УЧАСТНИЦИТЕ В ИТ ОБУЧЕНИЯ https://www.surveymonkey.com/s/ZM2WVX3	
3	ИЗСЛЕДВАНЕ E-INCLUSION: ВЪПРОСНИК ЗА ИЗПОЛЗВАНЕ НА ИКТ ОТ ДОМАКИНСТВАТА https://www.surveymonkey.com/s/HLYNYDP	Въпросникът съдържа общо 6 въпроса от затворен тип, които дават отговори за начина на използване на ИКТ оборудването в домакинствата. Въпросникът е предназначен за лица, които притежават компютри и имат опит в използването им.
4	ИЗСЛЕДВАНЕ E-INCLUSION: ВЪПРОСНИК ЗА ИЗПОЛЗВАНЕ НА ИКТ В ДОМАКИНСТВАТА https://www.surveymonkey.com/s/ZX8H5DJ	
5	E-INCLUSION НАЧАЛЕН ТЕСТ https://www.surveymonkey.com/s/HDLCHG2	Оценка на знанията и уменията, които участниците са придобили или подобрили по време на обучението, установени въз основа на предварителен и последващ тест по метода на самооценка на обучаемите. Непосредствено преди началото на обучението се прави предварителен тест, който установява нивото на познаване на темите, предмет на обучението. Обучаемите попълват въпросник (предварителен тест), в който по скалата от 1 до 5 (1 слаб, 5 отличен) оценяват знанията си по важни теми от обучението. В края на втория ден от обучението обучаемите получават последващ тест, който се фокусира върху идентични области и представлява същата система на оценяване на усвоените знания както и предварителният тест.
6	E-INCLUSION НАЧАЛЕН ТЕСТ https://www.surveymonkey.com/s/ZBJDPCC	
7	E-INCLUSION КРАЕН ТЕСТ https://www.surveymonkey.com/s/HCWG8FS	
8	E-INCLUSION КРАЕН ТЕСТ https://www.surveymonkey.com/s/ZXB2WWN	

9	E-INCLUSION ВЪПРОСНИК ЗА ОЦЕНКА НА ОБУЧЕНИЕТО https://www.surveymonkey.com/s/HWNJLGP	Въпросник за оценка на проведените обучения. Освен затворените въпроси (в които обучаемите оценяват по скала от 1 до 5, като 1 е слаб, а 5 отличен), въпросниците съдържат и отворени въпроси (в които обучаемите изразяват похвали, коментари, критики и дават предложения).
10	E-INCLUSION ВЪПРОСНИК ЗА ОЦЕНКА НА ОБУЧЕНИЯТА https://www.surveymonkey.com/s/ZN9BWPZ	

2.3. Организация на изследването

Изследването за нуждите на проекта E-INCLUSION е проведено върху статистически представителна извадка, оформена чрез случаен подбор на домакинства. Изследването обхваща 200 домакинства на територията на 20 селски населени места/села в трансграничния регион. Извадката е стратифицирана така, че да обхване части от пилотните територии, които принадлежат към селски области според международните стандарти (дефиниция на ОИСР). Изследване е насочено към домакинства или индивидуални участници в обученията, независимо от социално-икономическата структура (размер, членове на домакинства, източник на приходи и друго). Резултатите от изследването са сравними с резултатите от изследването на национално ниво, проведено през 2013 г. по методологията на EUROSTAT на територията на Република Сърбия и Република България въз основа на Директивата на ЕС No 808/2004¹. Получените резултати от изследването са интерпретирани в таблици и графики като за всеки признак (отговор) е представена средната стойност на ниво трансграничния регион Сърбия-България и общия българо-сръбски трансграничен регион. Самият процес на изследването включва 3 фази: подготвителна фаза; фаза на събиране на данни чрез въпросник; Фаза на анализ на данните и изготвяне на Изследването.

Подготвителна фаза: Тази фаза обхваща предварителното изследване, участието на заинтересованите страни, определяне размера на извадката, дизайниране на анкетните инструменти и подготовка на логистичната теренна работа.

- **Предварително изследване:** Това изследване е проведено с цел определяне на адекватна методология на работата, дефиниране на основния сбор и определяне на минималния брой анкетиращи, за да бъде извадката представителна за региона. В тази фаза се определиха базисните икономически и статистически показатели за трансграничната област България-Сърбия. Събраните данни са обработени и интерпретирани в таблици. Въз основа на тези данни проектният екип изготви разширен списък на неразвити и бедни селски общности, където е възможно да се проведе изследването. Посоченият списък съдържа 51 общини, които отговарят на условията за включване в дейности по проекта.
- **Участие на заинтересованите страни и определяне на извадка:** Проектът E-inclusion рамково постави размер на извадката от 20 селски общности и 200 анкетиращи домакинства или индивидуални лица. Процесът на консултация със заинтересованите страни имаше за цел разширеният списък да се редуцира до по-ограничен, който съдържа 20 общности, в които ще се провеждат проектните дейности. Във връзка с това на адресите на 51 общини от трансграничния регион бяха изпратени покани и протоколи за сътрудничество. Материалът се изготви на три езика (английски, български и сръбски) и се разпространи. Паралелно с това започна изследване за определяне нивото на осведоменост за използването на ИКТ и IPA CBC BG SR. Това начално изследване (Baseline Research) даде възможност да се определи видът и нивото на използване на е-услуги в региона. Установиха се и желаните услуги и идентификация на 5 е-услуги/обучения, които в хода на дейностите на терен ще бъдат предоставени на ползвателите. Въпросникът се предостави на 468 адреса в сръбската част и на 152 адреса в българската част на трансграничната област. Изследването продължи 30 дни (от 10.04. до 10.05.2014 г.), а анкетната активност беше 14,19%. Консултациите със заинтересованите страни приключиха с определяне на списък от 20 селски общности, в които се проведеха обучения и изследване. Посоченият списък е приложен към Анекс II.

¹ Regulation (EC) No 808/2004 of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004 concerning Community statistics on the information societ

- **Дизайниране на анкетните инструменти:** Резултатите от консултациите със заинтересованите страни и от началното изследване бяха използвани за дизайниране на 5 типа въпросници, за които подробно стана дума в предходната глава.
- Подготовка на логистиката за работа на терен: членовете на проектния екип въз основа на събраните данни изготвиха план и програма за провеждане на изследването и обученията. Допълнително се изготви и план за следене на изследването и обучението. Програмата на изследването и обучението е структурирана в 8 сесии. За изпълнението бяха необходими 2 дни на село/селска общност (таблица 2).

Таблица № 2: Програма за обучение "ИНТЕРНЕТ И Е-УСЛУГИ" и на изследването по проекта E-INCLUSION

ВРЕМЕ	СЕСИЯ	ТЕМА	ОПИСАНИЕ	ЦЕЛ
I ДЕН				
09:00-10:30	1	ПРОЕКТ INCLUSION И ONLINE ИЗСЛЕДВАНЕ	Представяне на проекта и попълване на онлайн въпросници (Въпросник за обучаемите в IT обучения + въпросник за използване на ИКТ в домакинствата + Предварителен тест)	Запознаване на ползвателите с проекта E-INCLUSION Обучение за използване на онлайн изследователски услуги
10:30-11:00	ПАУЗА			
		МОДУЛ 1:	ИНТЕРНЕТ	
11:00-12:30	2	ИЗПОЛЗВАНЕ НА КОМПЮТЪРА	Организация на данни върху диска – създаване, копиране или преместване на датотеки или папки Прехвърляне на датотеки между компютъра и други устройства Компресирани (или zipping) файлове Хардуер и оперативна система на компютъра Използване на MS Office пакет	Обучаемите се учат да управляват данни в компютъра, свързвайки мобилни устройства към компютъра и използвайки софтуер за управление на данни. Ползвателите се запознават с хардуера и процедурата по инсталиране на нови устройства, с начина на инсталиране и използване на ОС и други приложения. Ползвателите се запознават с основните функции на програмите от Office пакета
12:30-13:30	ПАУЗА			
13:30-15:00	3	ИНФРАСТРУКТУРА НА ИНТЕРНЕТ	Увод в компютърните мрежи. Интернет като мрежа на всички мрежи. Преглед на основните Интернет услуги. Търсене на информация или онлайн услуги. Сваляне на данни от Интернет Електронна поща – създаване на имейл адрес, правила на добрия тон при комунициране.	Ползвателите се запознават с инфраструктурата на Интернет, с основните услуги и начините за сваляне на данни. Ползвателите се подготвят за самостоятелно създаване на имейл адреси и с правилата за изпращане на съобщения.
15:00-15:30	ПАУЗА			
15:30-17:00	4	ИЗПОЛЗВАНЕ НА ИНТЕРНЕТ	Изпращане и получаване на имейли. Изпращане на съобщения в сайтове за чат, сайтове за мрежово свързване, блогове, дискуссионни групи или дискуссионни форуми, използване на чат. Телефониране чрез Интернет/видео обаждане (чрез уеб-камера)	Ползвателите се подготвят за изпращане и получаване на съобщения, достъп до дискуссионни групи, комуникация във форуми или социални мрежи Ползвателите се подготвят за използване на софтуера Skype
II ДЕН				
		МОДУЛ 2:	Е-УСЛУГИ	
09:00-10:30	5	ИНТЕРНЕТ И ЕЛЕКТРОНЕН БИЗНЕС	Как се създава уеб-страница? Как да се открие желаната информация? Четене или сваляне на онлайн вестници и списания. Търсене на работа.	Ползвателите се запознават със съдържанието и начина на използване на посочените услуги.

ВРЕМЕ	СЕСИЯ	ТЕМА	ОПИСАНИЕ	ЦЕЛ
10:30-11:00	ПАУЗА			
11:00-12:30	6	ИЗПОЛЗВАНЕ НА Е - УСЛУГИ	<ol style="list-style-type: none"> 1. Е - туризъм/Онлайн резервации, пътувания, билети 2. Е - търговия. 3. Е - банкиране. 4. Търсене на информация за бизнес и образование. 5. Достъп до публични регистри 6. Достъп до публични библиотеки 7. Обществени поръчки (в ЕС, БГ, СР) 8. Законова база 9. Данъчна администрация 10. Бизнес и селскостопански информационни услуги 	Ползвателите се запознават със съдържанието и начина на използване на услуги по избор на ползвателите.
12:30-13:30	ПАУЗА			
ДОПЪЛНИТЕЛНИ ОБУЧИТЕЛНИ МОДУЛИ				
13:30-15:00	7	ЕВРОПА 2020/БЪЛГАРИЯ - СЪРБИЯ ИПА ПРОГРАМА ЗА ТРАНСГРАНИЧНО СЪТРУДНИЧЕСТВО	<ol style="list-style-type: none"> 1. Фондове на ЕС (Европа 2020, България - Сърбия ИПА Програма за трансгранично сътр-во) 2. Бизнес планиране 3. Подготовка на проекти и бизнес-планове 4. Управление на ферма 	Ползвателите се запознават със съдържанието на обучителните модули по избор на ползвателите
15:00-15:30	ПАУЗА			
15:30-17:00	8	ОНЛАЙН ИЗСЛЕДВАНЕ И ОЦЕНКА	Попълване на онлайн въпросници (последващ тест + въпросник за оценка на проведените обучения)	Оценка на обученията и на изследването

Фаза на събиране на данни: Теренното изследване е проведено според изложената по-горе програма. Чрез използване на онлайн анкетен въпросник са анкетирани общо 200 души. Въз основа на Решение на JSC проект (№ 007/юли 2014 г.) за ускоряване на проектните дейности проектният екип създаде два изследователски екипа. Тези екипи се сформираха на териториален принцип и взаимно се допълваха в обученията и изследванията, осъществени на терен.

Фаза на анализиране на данните и изготвяне на Изследването: Получените резултати от анкетното изследване са интерпретирани таблично и графически, като за всеки признак (отговор) е показана средна стойност на ниво трансграничен регион. Информациите, събрани чрез анкета, в най-голямата си част са резултат от самопреценка, която зависи от въпросната област, която се изследва и може да подлежи на определени неточности в резултат на непрецизно оценяване, липса на информация или неудобство от разкриване на данни за самия себе си (което в някои случаи води до инфлация на знания). За да се смекчат тези рискове при преценката, анкетата беше статистически анонимна. Вписването и обработката на данни се извършиха във формат Microsoft Excel. Приложението Excel за обработка на данни е дизайнирано така, че използването му е възможно при подобни бъдещи изследвания. Накрая количествените и качествените резултати от изследването се консолидираха в Изследването E- INCLUSION EXPERIENCE.

3. РЕЗУЛТАТИ ОТ ИЗСЛЕДВАНЕТО

3.1. Информационно-комуникационни технологии

Развитието и използването на информационно-комуникационни технологии (ИКТ) преобрази съвременното общество в "информационно общество". Негова главна характеристика е, че информационно-комуникационните технологии играят важна роля в икономиката и всички сфери на живота на отделния човек и на обществото като цяло. Глобалните тенденции показват промяна от икономика, базирана на масово производство, към икономика, основаваща се на знания. Този процес до голяма степен е възможен благодарение на информационно-комуникационните технологии. Той влияе значително върху развитието на човешкия потенциал и предизвиква промени във всички аспекти на образователните процеси и живота въобще. Затова са необходими особени усилия, за да се използва потенциалът на ИКТ във формалното и неформалното образование и по този начин възможно най-адекватно да се отговори на предизвикателствата на информационната ера и да се допринесе за социално-икономическото развитие на обществото. С декларацията на ООН от 2010 година като цел на хилядолетието, която трябва да изпълнят всички модерни държави, се определя осигуряването на широкопоясен интернет за всеки гражданин. С такъв достъп на гражданите се дава възможност, освен телефон, интернет и телевизия, да могат да ползват и голям брой съвременни услуги: е-бизнес, е-банкиране, е-търговия, е-образование, е-здравеопазване. Всичко това заедно би трябвало да доведе до значително увеличение на ефикасността в дейността на всеки индивид, но и до значителна степен на развитие на всички производствени, промишлени и банкови форми на дейност. През 2000 г. Европейският съюз определи за държавите-членки развойните цели, наречени "Лисабонска стратегия". Тя обхваща цели и стратегии, чиято цел е "подготовка за преминаване към стопанство и общество, основаващи се на знания, при по-добра политика на работа за информационно общество, изследване и развитие". Изграждането на "информационно общество" за ЕС е директно свързано с наличието и достъпността на ИКТ за гражданите, организациите и цялото общество. Основното внимание на ЕС е насочено към ИКТ и разширяването на инфраструктурата и свързаността. ЕС възприе дискусията за информационното общество като една от политиките за разширяване на инфраструктурата и засилване на единството на държавите-членки. Планът е да се създаде цифрово грамотна Европа, която подкрепя предприемаческа култура, готова да финансира и развива нови идеи. Е-Европа също така желае да осигури обществено интегриране на целия процес, да се изгради доверие у ползвателите и да се допринесе за единството на обществото. За да се постигнат горепосочените цели, планът за действие за е-Европа набелязва набор от ключови точки за действие:

- **Широкопоясен достъп:** възможност за бърз достъп до Интернет на ниски цени, предимно чрез телефонни линии (DSL) или кабели, но и чрез безжична технология (3G мобилни телефони, Wi-Fi) или дори чрез сателити, които ще бъдат гарантирани от адекватното въвеждане на последния комплект закони на ЕС.
- **Сигурност:** електронните мрежи трябва да бъдат подсигурени срещу хакери и вируси и трябва да бъдат достатъчно безопасни, за да се изгради доверие у клиентите в електронните разплащания, въпросът за сигурността трябва да се балансира с възможното нарушаване на правото на неприкосновеност на личното пространство на гражданите.
- **Е-включване:** да се осигури информационното общество да е достъпно до най-широк кръг от населението, независимо от географските и социалните разлики.
- **Е-администрация:** държавната администрация да се доближи до гражданите и стопанството чрез осигуряване на модерни публични услуги чрез Интернет до 2007 г. – предимно чрез бързи Интернет връзки (широкопоясен достъп).
- **Е-обучение:** образователната система и обучението в ЕС да се приспособят към икономика, основана на знание и дигитална култура.
- **Е-здравеопазване:** да се осигурят електронни здравни услуги, които са ориентирани към ползвателите и информации за гражданите и здравните работници в цяла Европа. Основният въпрос в тази точка е въвеждането на инфраструктура в здравната защита, превенцията на заболяванията и здравното обучение по Интернет.

- **Е-бизнес:** стимулиране на развитието на е-търговията (покупки и продажби по Интернет) и тясно свързаната с това реорганизация на бизнес-процесите чрез използване на цифрови технологии. Е-Европа предлага приемане на закони за е-търговията и установяване на електронен пазар за обществени поръчки и насърчава малките и средни предприятия да "станат дигитални".

В рамките на Стратегията "Европа 2020: Стратегия за интелигентен, устойчив и инклузивен растеж", приета през 2010 г., Европейският съюз дефинира стратегически цели за устойчиво развитие и трудова заетост. Стратегията Европа 2020 е валидна не само вътре в ЕС, но предлага и определени насоки за държавите, които имат статут на кандидати, с цел ускоряване на реформите. В рамките на Европейския съюз (ЕС) ИКТ са идентифицирани като основен фактор, който влияе върху икономическия растеж и иновативността, а сред седемте водещи инициативи на икономическата стратегия Европа 2020 е и "Цифрова Агенда за Европа", което показва значението, което ИКТ имат в развитието на съвременната икономика.

Фигура № 2: "Цифрова Агенда за Европа"

Източник: <http://debategraph.org/Stream.aspx?nid=106828&vt=bubble&dc=all>

Цифровата агенда за Европа обхваща 13 специфични цели, които ЕС поставя в областта на телекомуникациите и ИКТ:

1. територията на ЕС да бъде покрита с широкопоясен достъп до 2013 година,
2. територията на ЕС да бъде покрита с широкопоясен достъп над 30 Mbps до 2020 година,
3. 50% от гражданите на ЕС да имат широкопоясен достъп до над 100 Mbps до 2020 година,
4. 50% от населението да пазарува по интернет до 2015 година,
5. 20% от населението да пазарува стоки от чужбина по интернет до 2015 година,
6. 33% от малките и средните предприятия да осигурят онлайн продажба на своите услуги до 2015 година,
7. разликата между националните и роуминг тарифите да се сведе до нула до 2015 година,
8. да се увеличи използването на интернет-услуги от 60% на 75% до 2015 година и от 41% на 60% сред рисковите категории от населението, да се намали процентът на населението, което никога не е използвало интернет от 30 % на 15% до 2015 година,
9. 50% от гражданите да използват е-администрация до 2015 година,
10. всички ключови трансгранични услуги да бъдат достъпни до 2015 година,
11. да се удвоят публичните инвестиции в ИКТ изследване и развитие на 11 милиарда евро до 2020 година,
12. да се намали потреблението на енергия за осветление с 20% до 2020 година.

Двигател на развитието на информационното общество представляват: открит, достъпен за всички и качествен достъп до Интернет и развит е-бизнес, включително: е-администрация, е-търговия, е-правосъдие, е-здравеопазване и е-образование. Финансовите инструменти на ЕС за страните-членки и за онези, които вървят към членство, да бъдат подчинени на реализацията на целите на Стратегията Европа 2020. Постигането на тези цели в определен смисъл ще се отрази и на инструмента ИПА (Instrument for Pre-Accession Assistance) и на програмите за трансгранично сътрудничество. Европа се сблъсква с намалена продуктивност, предизвикана преди всичко от: намаляване на инвестициите в изследвания, развитие и иновации; недостатъчно използване на информационно-комуникационните технологии и трудности при достъпа до иновации за отделни части от обществото. Нова икономика, която се нарича още и дигитална, базира се на знания и прилагане на човешки знания. Иновациите са ключов двигател на икономическите дейности и деловия успех през 21 век, а от заетите се очаква последователно да усъвършенстват нови умения. В случая с развитието на дигиталната икономика физическото присъствие престава да бъде важно и така възниква единна глобална икономика. Последните анализи показват, че дигиталната икономика расте до седем пъти по-бързо от останалите стопански сектори. Една от най-предизвикателните области на напредъка и онова, което обещава най-много, е единният цифров пазар. Единният цифров пазар разкрива нови възможности за насърчаване на стопанството чрез е-търговия, едновременно облекчавайки административното и финансовото уеднаквяване за фирмите, давайки повече възможности на потребителите чрез създаване на електронна администрация. Пазарните и публичните услуги, развити в рамките на цифровия пазар, преминават върху мобилни платформи и стават налични навсякъде, предлагайки достъп до информация и съдържание по всяко време, на всяко място и на което и да е устройство. Този напредък изисква регулаторна рамка, която води до развитието на cloud computing (облачни компютърни технологии), пълна свързаност на мобилните данни и опростен достъп до информация и съдържание. С цел улеснено сравняване и обмен на информация не само между страните-кандидати, но и с държавите-членки на Европейския съюз, дейностите са концентрирани върху същите три основни цели, приети в е-Европа и са възприети същите индикатори, които ЕС е избрал за следене и сравняване на напредъка. Страните-кандидати обаче разбират, че за цялостен успех на предприетите действия е необходимо да се ускори ефикасното въвеждане и прилагане на Европейското общностно законодателство (acquis communautaire) в областите, които се отнасят за информационното общество. Резултат от това е включването на допълнителна цел, специфична за страните от Централна и Източна Европа, която е свързана с полагането на основите на информационното общество в техните стопанства. Страните от Югоизточна Европа са активни на регионално ниво и се занимават с въвеждането и развитието на ИКТ в рамките на Инициативата за електронна Югоизточна Европа на Пакта за стабилност в Югоизточна Европа с цел да отговорят на предизвикателствата, които носи развитието на информационното общество, да използват всички потенциали, които предоставят съвременните ИКТ и да увеличат възможността за интегриране на стопанствата си в световния пазар.

Тенденции в развитието на ИКТ на глобално ниво и влияние върху съвременното общество: Информационно-комуникационната технология премахва бариерите между индивидите, работещи в организации, съответно увеличи тяхната интегрираност и обвързаността помежду им. Всеки индивид, независимо къде се намира, по всяко време може да има достъп до данни от определена област, което увеличи гъвкавостта, но и динамиката на организациите. Новата технология има силно влияние върху обсега на конкурентността. Информационните системи дават възможност на компаниите да координират дейности, които създават стойност в отдалечени географски места. Много професии днес зависят от компютърните технологии и технологичното съзнание като ключови умения за професионален успех. При това технологичното съзнание също може да бъде от полза при подобряването на ежедневиия живот на човека. Множество услуги са лесно достъпни по Интернет. Информационно-комуникационните технологии промениха традиционните организации, търговския и банково-финансовия сектор. Информационно-комуникационната технология прояви особеното си влияние върху малките и семейните фирми. Възможностите за прилагане на ИКТ в бизнес-системите са големи, като например: възможност за прилагане на ИКТ в държавната администрация, здравните и образователните системи. Прилагането на ИКТ дава възможност за: намаляване на разходите за дейността и то на свързаните предимно с изготвяне на хартиени документи, намаляване на грешките, особено там където точността на информацията е от значение, икономия на време, особено при прехвърлянето на информация и намаляването на обема човешки труд.

Интернет: достъпът до Интернет е основна техническа предпоставка за включване на отделни хора и организации в информационното общество. Новите електронни услуги изискват все по-голям обмен на данни, като предимство имат услугите, които предполагат пренос на аудио и видео записи. Открит широкопопосен достъп означава достъп до електронни комуникационни мрежи, които дават възможност за голям обмен на данни, при което операторът, който предоставя услугата широкопопосен достъп оставя открита възможността чрез този достъп да се използват независими услуги, включително достъп до Интернет и услуги, които се предлагат чрез Интернет.

Откритият широкопоясен достъп трябва да направи възможна свободната конкуренция между независими доставчици на услуги, които се осъществяват чрез широкопоясен достъп, които нямат собствена инфраструктура за достъп. Широкопоясният достъп от ново поколение се основава на оптични влакна като основна технология за свързване на ползватели, включително домакинства, с което се дава възможност за обмен от над 100 Mb/s. Чрез такъв широкопоясен достъп домакинството има възможност едновременно да приема, съответно да изпраща повече аудио и видео записи с висока разделителна способност в реално време, включително приемане на радио и ТВ програми, видео конференции, гласова комуникация и различни интерактивни услуги, които включват пренос на аудио и видео записи. Широкопоясният достъп до Интернет чрез кабелен модем обещава на ползвателите мълниеносна скорост на зареждане на данни (download) и постоянна връзка. Кабелният модем свързва компютъра на абонатите чрез етернет връзка. За това се използва коаксиален кабел, който влиза в помещението на абоната и симултанно осигурява кабелни телевизионни програми, дава възможност за достъп до Интернет и пренос на глас по телефона. Използването на оптични влакна в телефонната/наземна мрежа ще допринесе за развитието на този вид услуга. Голям брой оператори активно опитват да подобрят аналоговата си мрежа като дават възможност за широкопоясен достъп до Интернет чрез кабелен модем. В областите с високо навлизане на мобилна телефония, като Западна Европа, съотношението между пакетния обмен на данни и обмена чрез комутирани проводници ще доведе още по-бързо до доминация на пакетите. Освен това 3G приложенията и услуги ще изискват големи вариации по отношение скоростта на пренос и пропускателните обхвати. Чрез комбинация от висока интензивност на комуникацията и постоянно променящо се търсене може да се управлява ефикасно единствено в случай, че мрежите еволюират към мрежи от типа всичко през IP. При мрежата "всичко през IP" оста или гръбначният стълб на мрежата е IP система с висок капацитет с оптичен пренос. Операторите ще са на печалба чрез приходите, които реализират с въвеждането на такива мрежи. Мрежата "всичко през IP" е инхерентно по-добре приспособена към бъдещите приложения на мобилното информационно общество. Безжичната широкопоясна технология дава възможност с помощта на най-евтините средства да се осигурят високи скорости на пренос на данни, звук и видео и бърз достъп до Интернет. Чрез безжичната широкопоясна технология се решава проблемът с достъпа до мрежи с висока скорост. По този начин става възможно зоните на покритие просто да се разширят в съответствие с установените потребителски изисквания, което е един от най-добрите начини да се предоставят услуги по бързи мрежи без разходи или чакане за инсталиране, необходимо за кабелна или оптична инфраструктура. Технологиите на безжичните локални мрежи (Wireless Local Area Network, WLAN) дават възможност за свързване към която и да е IP магистрала. Те са решение за безжичен широкопоясен достъп, който дава възможност за скорости до 54 MB/s в рамките на закрито помещение. В директивите и стратегическите текстове, обнародвани от ЕС и ОИСР, се посочва, че развитието на широкопоясен пренос е решаващ фактор за развитието на информационно общество. Цялата оперативна програма за информационното общество се характеризира с различни действия за развитие на широкопоясна комуникация в области като образование, държавна администрация, здравеопазване и бизнес с акцент върху регионите и отдалечените области. С признаването на значението на услугите в широкопоясната комуникация за развитието на информационното общество в страните от ЮИЕ, през следващите няколко години правителствата би трябвало съвместно да координират останалите дейности в сътрудничество с частния сектор. В системата за достъп до Интернет, базирана на сателитен пренос, сателитите се използват за взаимно свързване на хетерогенни сегменти на мрежата и за директно осигуряване на присъствието на домакинствата и фирмите в Интернет. Особено привлекателни са комуникациите от една точка до много точки (point-to-multipoint) или взаимно между много точки (multipoint-to-multipoint), особено в широкопоясните мултимедийни приложения.

Е-администрация: Реформата и модернизацията на държавната администрация, базирана на широко използване на Информационно-комуникационните технологии (ИКТ), представлява един от ключовите елементи от всеобхватната промяна на съвременното информационно общество. ИКТ имат огромни възможности по отношение модернизацията на държавната администрация и подобряване на услугите, които тя предоставя на обществото. Въвеждането на съвременни информационни системи повишава качеството на услугите и подобрява ефикасността, прозрачността, отговорността и ефективността в работата на администрацията. Съвременната телекомуникационна инфраструктура дава възможност информацията да се обменя безпрепятствено между органите на управление и може да даде на гражданите и бизнеса по-добър достъп до услуги с по-ниски разходи.

Е-образование: Ефективната интеграция на информационно-комуникационните технологии (ИКТ) в системата на образованието е един от катализаторите на изграждането на общество, стъпило върху знанията, за което често се използва и изразът икономика, базирана на знания (knowledge based economy). Използва се и терминът постиндустриално общество, в което знанието е един от най-важните ресурси. Повишаването на качеството и достъпността на всички форми на организиране се счита за катализатор на развойните процеси в съвременното общество. Способността и подготвеността на гражданите да учат през целия живот се счита за ключова за социално-икономическото развитие.

Интегрирането на информационно-комуникационните технологии с цел ефективно и ефикасно образование е неизбежен процес, обусловен от обществените и технологични промени. Развитостта на този процес е показател за развитостта на обществото и се приема като един от индикаторите за развитост на информационното общество, т.е. общество, базирано на знания. Информационното общество изисква съответната обучена и специализирана работна ръка, която е способна да работи в условията на висококонкурентна глобална икономика. Такава работна ръка може да бъде създадена единствено чрез съответното образование. Следователно, образователната система трябва да бъде приспособена и да дава ефикасно образование на всички нива, като стимулира творческо мислене и налага учене през целия живот. С оглед на това, че използването на ИКТ стана решаващо в много професии, познанията за това как да се използват ефикасно ИКТ трябва да бъде интегрална част от образователните програми. Освен повишаването на необходимостта от умения за прилагане на ИКТ, Интернет промени начина и динамиката на разпространение на знания и информация във всички области. Уменията, свързани с ИКТ, са решаващи за конкурентността на националните икономики и повишените възможности за нови дейности и трудова заетост.

Изследване и иновации в областта на ИКТ: ИКТ представляват творческа и иновативна дейност, която дава широки възможности за мултидисциплинарно и многосекторно приложение на технологии. В този смисъл изследването и иновациите в ИКТ са изключителен механизъм за създаване на нова икономическа среда, укрепване на конкурентните възможности и промовиране на икономика на знанията.

Дигитално съдържание: Културните блага са общо публично достояние и е необходимо да се осигури свободен и опростен достъп до възможно най-голяма част от тях. За езици и култури с малобройно население е от изключително значение колкото се може по-голяма част от културните блага да са свободно достъпни, което се отнася с особена сила за културните, художествените и други произведения, чийто срок на авторските права е изтекъл. По този начин се увеличава видимостта и интересът на най-широк кръг от обществото към културни и научни произведения, което води до повишаване на общото културно ниво и видимостта на културата на глобално ниво. Създаването на предпоставки за развитие на програми за цифровизация на културно-историческото наследство създава условия за развитие на дигитални библиотеки, електронен архив и портали за културно наследство.

Електронен бизнес (е-бизнес): в основата си представлява автоматизация на деловите процеси чрез прилагане на информационни и комуникационни технологии и е ефикасно средство за извършване на делови дейности на национално и международно ниво. Според Плана за действие е-Европа 2005, е-бизнес обхваща е-търговия (покупки и продажби по Интернет) и реструктуриране на деловите процеси с цел най-добро използване на цифровите технологии.

Предимствата от прилагането на е-бизнеса могат да се определят така: намаляване на разходите за дейността, увеличаване на ефективността в смисъл на разширяване на пазарния потенциал и по-добро удовлетворяване на потребностите на потребителите, развитие на иновативни продукти и услуги чрез интерактивно отношение между потребителя и доставчика, повишаване на конкурентоспособността и възможностите за трудова заетост.

Електронна търговия (е-търговия): Електронната търговия обхваща всички дейности, свързани с покупката и продажбата на продукти и услуги, които се публикуват чрез Интернет или други канали за електронна комуникация. Съществуват няколко бизнес модела за е-търговия. Основните са B2B (Business-to-Business), който обхваща търговията на едро и B2C (Business-to-Consumer), като все по-популярни са и моделите C2C (Consumer-to-Consumer), B2A (Business-to-Administration) и C2B (Consumer-to-Business). B2B е-търговия обхваща търговията между фирми, B2C е-търговията обхваща продажбата на стоки и услуги на потребителите от фирми, C2C е-търговията е налице, когато отделни индивиди търгуват помежду си (например на уеб-сайтове за разпродажби), B2A е-търговията обхваща обмена на стоки между фирми и държавни органи, а C2B е-търговията представлява форма, при която отделни лица продават продукти и услуги на бизнес купувачи. Посредниците на пазара, преди всичко продавачите на дребно и на едро, губят значителна част от пазара, защото не се включват в е-търговията. Освен за потребителите и търговците, е-търговията е от голямо значение и за производителите, защото може да им даде възможност по-лесно да си сътрудничат с делови партньори, независимо дали са доставчици на материали или услуги за техните продукти, или са потенциални продавачи на техните продукти (търговци на едро и дребно). Производителите също така не използват предимствата, които дава B2B търговията. Около 30% от деловите трансакции между бизнес-партньорите в развитите страни се извършва електронно чрез B2B модела на е-търговията. С Е-търговията се постига:

- по-лесно купуване и продаване: достъпност до изделия и услуги 24 часа в денонощието, по-голяма прозрачност на цените, по-добър достъп и сравнимост на информацията за продуктите, по-голямо удобство при пазаруването, достъпност до голям брой потребители, които могат да са териториално разпръснати и възможност за извършване на голям брой трансакции за кратък период от време;

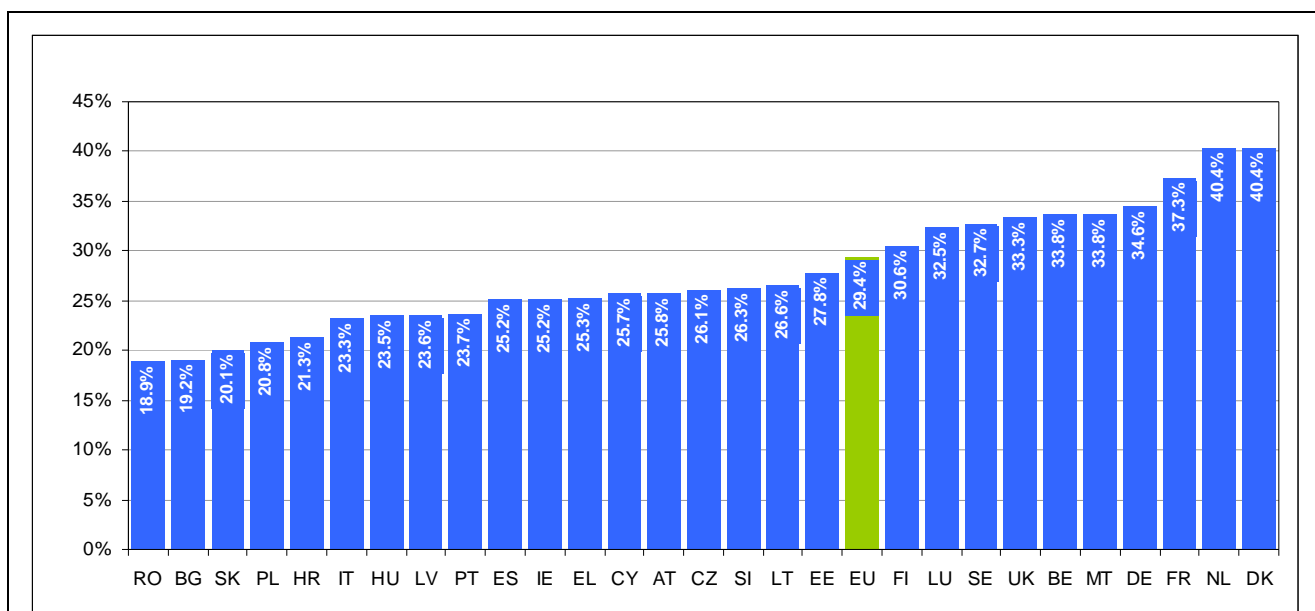
- по-голям избор на опции и по-стабилно предлагане и особено: по-голяма приспособимост към индивидуалните изисквания, по-широк асортимент, който не се ограничава със складовия капацитет на отделен магазин;
- по-ефикасен и по-ефективен бизнес чрез автоматизация на бизнес процесите, по-ефикасна и по-бърза комуникация с партньорите, по-ефикасно управление, по-прецизна и актуална отчетност и по-малко натоварване с администрация;
- намаляване на разходите за дейността: на разходите за трансакции между деловите партньори, на разходите, свързани с наем и оборудване на търговските обекти, разходите за доставки, логистика, запаси, работна ръка, маркетинг и продажби;
- повишаване на конкурентоспособността чрез откриване на нови канали за комуникация и продажби към купувачите и партньорите: възможност за достъп до голям брой потенциални купувачи, намаляване на пространствените и международните бариери, както и възможност за целеви териториално разклонени пазарни ниши;
- иновиране на продукти, услуги и начин на продажби чрез усъвършенстване на отношенията с клиентите, като: събиране на обратна информация, приспособяване към навиците на купувачите, и т.н.;

Износ и трансграничен аутсорсинг: Интернет дава възможност на всеки индивид или организация да пласира своите ИКТ продукти и услуги на глобалния пазар при минимални разходи и изразходване на минимални ресурси, тъй като на практика всичко, което е необходимо, е компютър и Интернет връзка. Също така Интернет дава възможност на отделни хора от различни части на света в реално време да комуникират и да работят съвместно по проекти, сякаш се намират в един и същ офис или обект. Това обстоятелство се използва от компаниите с развит ИКТ пазар и с цел намаляване на разходите (помещение, материали, данъци) и те ангажират работна сила от по-слабо развити страни предимно чрез комуникация и изпращане на средства чрез Интернет, като държавата, в която се развива тази услуга не може дори да регистрира такава дейност. Според оценките към момента в Сърбия 25% от IT инженерите работят по този начин за чуждестранни софтуерни компании като тази цифра постоянно нараства.

Национална инфраструктура за електронна комуникация: Националната информационна и комуникационна инфраструктура е гръбнакът на информационното общество. В най-широк смисъл тя включва жична и безжична (радиокомуникация) телекомуникация. Радио-комуникациите могат да се разделят на наземни и сателитни, в рамките на които се намират голям брой различни служби (стационарни, мобилни, радиоразпръскване и т.н.). Все по-голямо значение придобива и приложението на информационните технологии (компютърни мрежи, терминално оборудване, софтуерни услуги и приложения, бази данни, електронни записи, цифрови архиви (библиотеки), и т.н. Тази инфраструктура дава възможност за бързо, опростено и евтино съхраняване на информация, връщане, пренос и обработка на цифровизирани данни под формата на звук, данни, видео, анимация и т.н. Днес цифровата технология дава възможност чрез една и съща мрежа да се предоставят конвенционални и нови услуги с добавена стойност, както и терминалите да се използват като целеви устройства. Чрез комбиниране на пазарната либерализация с конвергенцията на технологии на ползвателите се дава възможност да избират начина на плащане и предоставящия услугата. Разпространението на широкопоясния достъп и свързаните с него цифрови услуги и съдържание директно влияе върху намаляването на цифровата пропаст. Съществува директна връзка между редовното използване на Интернет и връзките за широкопоясен достъп до Интернет. В регионите с по-голям дял на широкопоясните връзки е по-висок процентът редовни ползватели на интернет. Навсякъде в ЕС са положени големи усилия да се разшири както географският обхват на широкопоясния достъп до интернет, така и скоростта на широкопоясния достъп до Интернет. Анализите показват, че през 2011 година около две трети от домакинства в ЕС-27 (67%) имат широкопоясен достъп до интернет, а през 2012 година този процент нараства до 72%. Достъпността и скоростта на широкопоясния достъп до интернет представляват ключовите двигатели за постигане на общи икономически цели. През периода от 2007 до 2012 година относителното значение на широкопоясния достъп до Интернет при реализирането на икономически цели нараства със среден годишен процент от 11,4 в ЕС-27. Навлизането на мобилния широкопоясен достъп до интернет нараства със 68,4% в региона на ОИСР, което означава, че на всеки трима жители се падат две връзки за мобилен широкопоясен достъп.

Имайки пред вид увеличените изисквания към използването на смарт-телефони и таблети, броят на абонатите на широкопоясен безжичен достъп до интернет в 34 страни в сравнение с предходната година нараства с 16,63 %, така че броят на ползвателите сега е общо 851 милиона. Шест страни (Австралия, Дания, Финландия, Южна Корея, Япония и Швеция) преминават прага от 100%, а Австралия заема първо място по брой на абонати след скок от 13% през първата половина на 2013 година. Най-застъпеният широкопоясен достъп до Интернет е чрез технологиите, които разчитат на наличната инфраструктура от медни чифтове (DSL, ADSL и ADSL2+) 57,9% в дела на фиксирания широкопоясен достъп до Интернет. През 2013 година обаче се забелязва спад на тези абонаментни връзки, като се има предвид, че този начин на достъп се измества от оптичните влакна (22%). Останалият дял на пазара заемат абонатите, които използват за достъп до Интернет кабелен модем (19%). От друга страна широкопоясният достъп до Интернет, основаващ се на оптични мрежи, продължава глобалната тенденция на растеж, и през последното тримесечие бележи ръст от 9,8%. Европейските индекси на развитието на широкопоясен Интернет ясно потвърждават, че България продължава да изостава в сравнение с останалите държави-членки на Европейския съюз. Нивото на навлизане на широкопоясния интернет в България през 2013 г. е 18,9% в сравнение с 29,4% средно за ЕС.

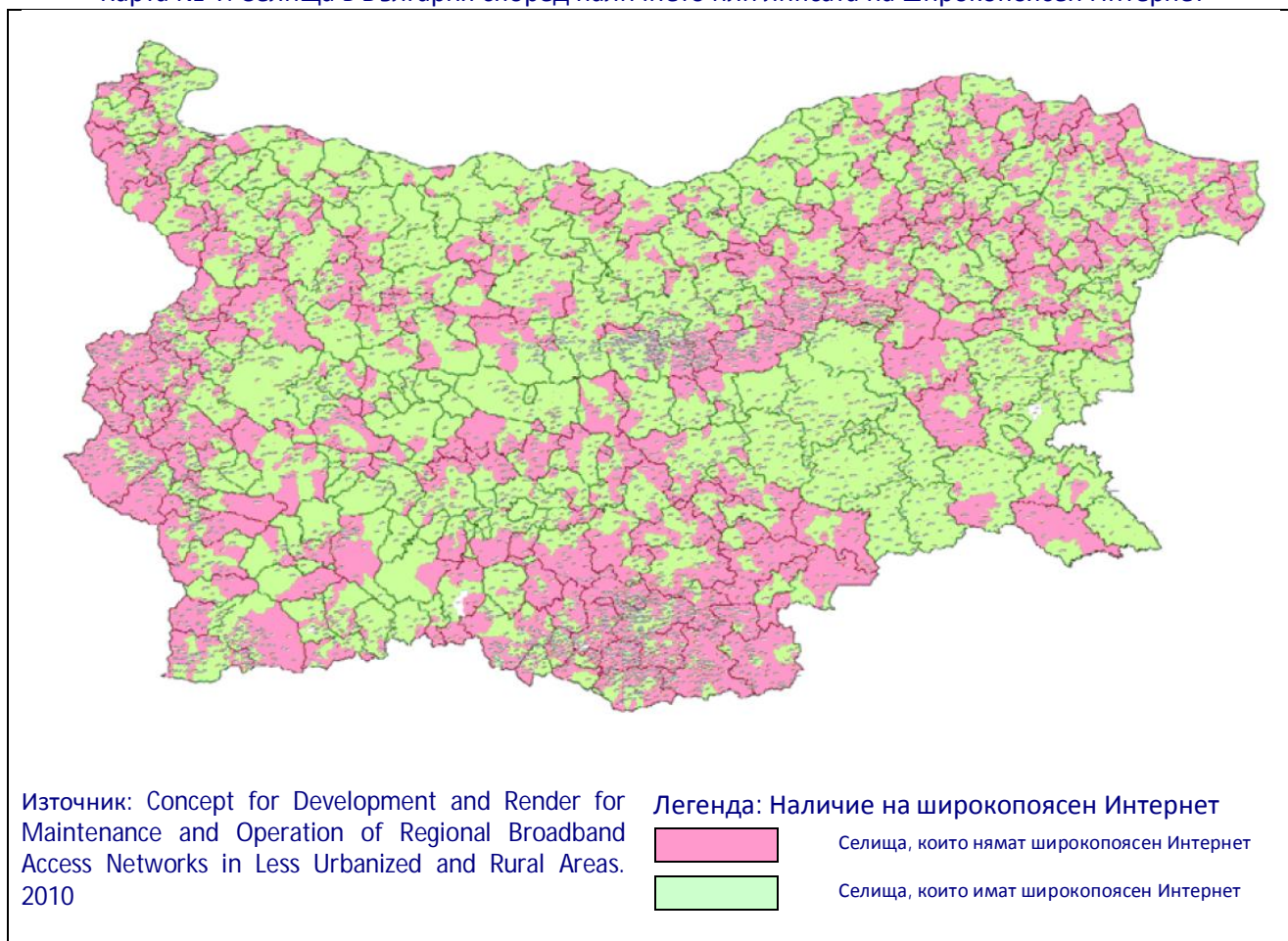
Графика № 1: Навлизане на широкопоясен Интернет в ЕС, юли 2013

Източник: Broadband access in the EU: Situation at 1 July 2013. <http://ec.europa.eu/digital-agenda/en/news/broadband-access-eu-situation-1-july-2013>

Липсата на инфраструктура в селските райони и високите разходи за инвестиции в сравнение с урбанизираните територии са двете главни пречки пред изграждането на ИКТ мрежа. Това е явлението цифрова пропаст между урбанизираните и селските територии. В резултат на този феномен младите, живеещи в селските райони, мигрират към урбанизираните среди, в които имат достъп до ИКТ технологии и са в състояние да придобият по-добро технологично образование. На карта 1 площите, обозначени със зелено, представляват територии, които имат достъп до Интернет със сравнително високи скорости и предоставят широк спектър от комуникационни услуги. Това са регионални центрове (големи градове), общински центрове (средно големи) и туристически/икономически развити региони. Малките села и по-малките градове, обозначени с червен цвят, се намират в области, където няма интернет. Те се намират в планински, отдалечени и крайгранични райони (общо 264). Населението в тези градове и села се характеризира със сравнително ниско ниво на съзнание за ИКТ и интернет се използва спорадично. В резултат на това частните компании не са заинтересовани да инвестират в споменатите области.

Карта № 1: Селища в България според наличието или липсата на широкопоясен Интернет

Резултатите от изследването в България за използването на информационно-комуникационни технологии през 2013² показват, че повече от половината домакинства (53,7%) имат достъп до интернет в домовете си. Според същото изследване 53,6% от домакинствата имат широкопоясен достъп до интернет, което представлява увеличение от 2,8% в сравнение с 2012 година. Републиканският статистически институт през 2013³ в Република Сърбия констатира, че 55,8% от домакинствата притежават Интернет, което представлява увеличение от 8,3% в сравнение с 2012 година и 14,6% в сравнение с 2011 година. Само 43,4% от домакинствата обаче имат широкопоясен достъп до Интернет. Отчетени са също така значителни разлики при сравняването на наличието на интернет връзки в урбанизираната и селската част на Сърбия (63,8% към 42,5%). В сравнение с 2012 година резултатите показват, че пропастта по отношение на застъпеността на интернет връзките в градската и селската част на Сърбия е намаляла. В урбанизираната част на Сърбия растежът е 6,3%, докато този ръст в селската част на Сърбия възлиза на 9,3%. Според данни на Републиканския статистически институт в Република Сърбия през 2013 година над 2 400 000 лица са използвали интернет всеки ден, което представлява увеличение от 300 000 ползватели в сравнение с 2012 година. Проведените анализи показват, че в Република Сърбия интернет се използва най-често за: изпращане/получаване на имейл, четане или сваляне на онлайн списания, участие в социалните мрежи, търсене (web-browsing), играене на видео игри, сваляне на филми или музика, слушане на радио или гледане на телевизия, е-банкиране, продажба на стоки или услуга по интернет. Над 806 000 лица в Република Сърбия използват електронните услуги на публичната администрация.

² Източник: Main Results from the Survey on ICT Usage in Households and by Individuals in 2013. National statistical institute. Sofia 2013. Republic of Bulgaria.

³ Източник: Usage of information-communication technologies in the Republic of Serbia 2013. Households/individuals. The Statistical Office of the Republic of Serbia. Belgrade 2013

Изследването показва, че през 2013 година електронните услуги на публичната администрация са използвани най-много за подаване на заявление за издаване на лични документи (27%), ползване на обществени библиотеки (13,9%), записване във ВУЗ или други образователни институции (7,2%), плащане на данък върху доходите (6,5%). През първите три месеца на 2013 година 19,6% от анкетираните са се информирали чрез интернет и е-Администрацията за работата и услугите на публичните институции, 13,9% от анкетираните са сваляли официални формуляри, а 10,6% са изпращали попълнени формуляри. В Република Сърбия 87,6% от фирмите, които имат интернет връзка, използват електронни услуги на публичната администрация, около 81,1% от фирмите използват услугите на е-администрацията за получаване на информация, за набавяне на образци 80,8%, а с цел връщане на попълнените формуляри 59,5%. По отношение на е-бизнеса над 900 000 лица в Република Сърбия са купували или поръчвали стоки или услуги по интернет през последната една година, което е увеличение от 300 000 в сравнение с 2012 година. Най-много са купувани дрехи и спортни изделия, стоки за бита, електронно оборудване, книги, списания, вестници и билети за културни събития. През 2012 година 38,6% от фирмите са използвали интернет за достъп до тръжна документация в рамките на електронната система за обществени поръчки, а 29,2% от фирмите са използвали интернет и за предлагане на стоки и услуги през същата система. Същото изследване по идентична методология на ЕС е проведено през 2013 г. на територията на България. Според тези данни 51,20% от населението на възраст 16-74 години редовно използва интернет. Интернет се използва най-често за: изпращане/получаване на имейли, четене или сваляне на онлайн списания, участие в социални мрежи, търсене (web-browsing), играене на видео игри, сваляне на филми или музика, слушане на радио или гледане на телевизия, е-банкиране, продажба на стоки или услуги по интернет. Изследването показва, че през 2013 година 22,6% от хората са използвали интернет с цел получаване на информация или упражняване на права от органите на публичната администрация и местното самоуправление. Електронните услуги на публичната администрация са използвани най-много за подаване на заявления, попълване на формуляри и за сваляне на документи. През 2013 година 20,9% от анкетираните са се информирали чрез Интернет и е-Администрацията за работата и услугите на публичните институции, 12,7% от анкетираните са сваляли официални формуляри, а 8,5% са изпращали попълнени формуляри. Установено е, че жените са значително по-активни от мъжете при използването на услугите на е-Администрацията.

3.2 Трансграничен регион България - Сърбия

Трансграничният регион България – Сърбия се простира на площ от 39 434 км². Намира се в Югоизточна Европа, в центъра на Балканския полуостров. На север граничи с Румъния, а на юг с Бившата Югославска Република Македония. Повече от половината територия е хълмиста и планинска. Планинската граница се характеризира с чиста и съхранена природа. Стара Планина (разклонение на Балканската планинска верига) е продължение на веригата на Карпатските планини и е известна с природните си потенциали и биоразнообразието, като благоприятства развитието на селското стопанство, енергията и туризма. Основната река, която протича през двете страни е Дунав. Общата област на българо-сръбската границе включва 12 административни единици: 6 области в България (Видин, Монтана, София, Перник, Кюстендил и град София) и еквивалентни 6 окръга в Сърбия (Борски окръг: Зайчарски окръг, Нишавски окръг, Пиротски окръг, Ябланички окръг и Пчински окръг). Според преброяването на населението от 2011 г. общият брой на населението в региона възлиза на 3,2 милиона души.

Налице е постоянна и растяща междурегионална миграция на населението, която е характерна за двете страни на границата, която е отражение на движението на населението от по-малките градове и села към по-големите центрове извън региона. Висок процент от населението отива на работа в чужбина. С изключение на град София демографската ситуация се характеризира с постоянно намаляване на прираста и с миграция на населението, което предизвиква обща тенденция към обезлюдяване на региона. В пограничния регион значителна част от населението (25,72%)⁴ живее в селска среда. С изключение на град София нивото на икономическо развитие на граничните области е сравнително ниско в сравнение със съответните национални равнища и средните стойности за ЕС-25. В границите на региона БВП на глава от населението е 3 422,00 евро. Той е по-нисък в сравнение с националните средни стойности с 39,86%⁵. Стопанската структура в региона се характеризира със сравнително голям сектор на услугите, промишлеността и селското стопанство. Единствената доминираща разлика от двете страни на границата е разликата в специализацията и то предимно във връзка с високотехнологичните дейности. Българската област е специализирана предимно в сектора на финансите и бизнес консултациите, а сръбската е фокусирана повече върху услугите и ремонта. Съществува ясно изразен потенциал за обмен на знания и двустранна търговия в услугите в тези области. Промишлената специализация на региона от двете страни на границата е напълно подобна, като рудодобивът е ключов сектор в миналото, който днес запада, но все още запазва основен дял в регионалното промишлено производство. Селското стопанство има значителен дял в БВП във всички региони (средно около 16,2% в крайграничната област). Плодородната земя в крайграничния регион съставлява около 74%. Горските площи са 31% от общата площ в региона, а националната средна стойност е около 33%. Най-важните отрасли на селското стопанство са овощарството и зеленчукопроизводството, отглеждането на грозде, слънчоглед, захарно цвекло, зърнени култури, фураж и картофи. Делът на малките и средни предприятия от българската страна на границата е 98% в промишлеността и 99% в услугите.

⁴ Източник Source: Statistical Reference Book 2013. National Statistical Institute. <http://www.nsi.bg> and Census of Population 2011. Population – database. Statistical Office of the Republic of Serbia. Regional Profiles-Indicators of Development. Institute for Market Economics Sofia 2012

⁵ Източник: Bulgaria – Serbia IPA Cross-border Programme 2014 – 2020 Draft Programme Version 2.0 – 8 July 2014

В сръбската част секторът на малките и средните предприятия все още е доста слаб поради ниското равнище на технологично развитие. 49% от оборудването, което се използва е остаряло. Сръбските малки и средни предприятия имат много затруднен достъп до външно финансиране.

Таблица № 3: Население, 2011 (Сърбия - трансгранична област)

	I	БОРСКИ ОКРЪГ	128746
	1	Бор	49720
	2	Кладово	21142
	3	Майданпек	19854
	4	Неготин	38030
	II	ЗАЙЧАРСКИ ОКРЪГ	120756
	1	Болевац	13175
	2	град Зайчар	60045
	3	Княжевац	31264
	4	Сокобана	16272
	III	НИШАВСКИ ОКРЪГ	371003
	1	Алексинач	51875
	2	Гаджин Хан	8300
	3	Долевац	17846
	4	Мерошина	13498
	5	Ражан	9070
	6	Свърлиг	14802
	7	Град Ниш	255612
	8	<i>Нишка Баня</i>	15148
	9	<i>Пантелеј</i>	44156
	10	<i>Цървени крст</i>	33800
	11	<i>Палилула</i>	74131
	12	<i>Медияна</i>	88377
	IV	ПИРОТСКИ ОКРЪГ	93339
	1	Бабушница	12381
	2	Бела Паланка	12142
	3	Димитровград	10115
	4	Град Пирот	58701
	V	ЈАБЛАНИЧКИ ОКРЪГ	222394
	1	Бойник	11462
	2	Власотинце	30338
	3	Лебане	22290
4	Град Лесковац	146640	
5	Медведжа	10206	
6	Църна Трава	1458	
VI	ПЧИНСКИ ОКРЪГ	226649	
1	Босилеград	7987	
2	Буяновац	45626	
3	Владичин Хан	21609	
4	Град Враня	86120	
4a	<i>Враня</i>	76164	
4b	<i>Вранска Баня</i>	9956	
5	Прешево	40078	
6	Сурдулица	20033	
7	Търговище	5196	

Източник: Преброяване на населението, 2011 Републикански статистически институт на Сърбия

Таблица № 4: Основни статистически показатели за сръбската част от трансграничния регион

№	Окръг/ Община	Площ [км ²]	Брой населени места	Население 2011	Гъстота на населението [жители на км ²]
	РЕПУБЛИКА СЪРБИЯ	88502	6158	7186862	81
I	БОРСКИ ОКРЪГ	3507	90	128746	37
1	Бор	856	14	49720	58
2	Кладово	629	23	21142	34
3	Майданпек	932	14	19854	21
4	Неготин	1090	39	38030	35
II	ЗАЙЧАРСКИ ОКРЪГ	3624	173	120756	34
1	Болевац	828	20	13175	16
2	Град Зайчар	1069	42	60045	56
3	Княжевац	1202	86	31264	26
4	Сокобана	525	25	16272	31
III	НИШАВСКИ ОКРЪГ	2728	282	371003	136
1	Алексинач	707	72	51875	74
2	Гаджин Хан	325	34	8300	26
3	Долевац	121	16	17846	147
4	Мерошина	193	27	13498	70
5	Ражан	289	23	9070	31
6	Свърлиг	497	39	14802	30
7	Град Ниш	596	71	255612	428
8	<i>Нишка Баня</i>	146	18	15148	104
9	<i>Пантелей</i>	141	13	44156	322
10	<i>Цървени крст</i>	182	23	33800	194
11	<i>Палилула</i>	124	15	74131	815
12	<i>Медияна</i>	3	1	88377	1804
IV	ПИРОТСКИ ОКРЪГ	2761	214	93339	34
1	Бабушница	529	53	12381	23
2	Бела Паланка	517	46	12142	23
3	Димитровград	483	43	10115	21
4	Град Пирот	1232	72	58701	48
V	ЯБЛАНИЧКИ ОКРЪГ	2770	336	222394	80
1	Бойник	264	36	11462	44
2	Власотинце	308	48	30338	99
3	Лебане	337	39	22290	66
4	Град Лесковац	1025	144	146640	143
5	Медведжа	524	44	10206	19
6	Църна Трава	312	25	1458	5
VI	ПЧИНСКИ ОКРЪГ	3520	363	226649	64
1	Босилеград	571	37	7987	14
2	Буяновац	461	59	45626	99
3	Владичин Хан	366	51	21609	59
4	Град Враня	860	105	86120	100
4a	<i>Враня</i>	602	84	76164	127
4b	<i>Вранска Баня</i>	258	21	9956	39
5	Прешево	264	35	40078	151
6	Сурдулица	628	41	20033	32
7	Търговище	370	35	5091	14
	Трансграничен регион Сърбия	18910	1458	1162887	64
Източник: Преброяване на населението, 2011 Републикански статистически институт на Сърбия					

Таблица № 5: Основни статистически показатели за българската част на трансграничния регион

№	Окръг/Община	Площ [км ²]	Брой населени места	Брой села	Население, 2011			Гъстота на населението [жители на км ²]
					Общо	Градско	Селско	
I	ОКРЪГ ВИДИН	3032.9	142	135	99481	63054	36427	32.80
1	Белоградчик	410.7	18	17	6520	5140	1380	15.88
2	Бойница	165.8	9	9	1293	-	1293	7.80
3	Брегово	179.2	10	9	5471	2497	2974	30.53
4	Видин	501.3	34	32	62348	49633	12715	124.37
5	Грамада	184.2	8	7	1975	1433	542	10.72
6	Димово	402.5	23	22	6440	1193	5247	16.00
7	Кула	291	9	8	4615	3158	1457	15.86
8	Макреш	228.8	7	7	1575	-	1575	6.88
9	Ново Село	109.5	5	5	2908	-	2908	26.56
10	Ружинци	232.6	10	10	4313	-	4313	18.54
11	Чупрен	327.3	9	9	2023	-	2023	6.18
II	ОКРЪГ МОНТАНА	3635.5	130	122	145984	93267	52717	40.16
1	Берковица	465	20	19	18489	13279	5210	39.76
2	Бойчиновци	308.3	13	12	9140	1524	7616	29.65
3	Брусарци	194.4	10	9	4961	1171	3790	25.52
4	Вълчедръм	431.5	11	10	9745	3594	6151	22.58
5	Вършец	240.1	10	9	8061	6179	1882	33.57
6	Георги Дамяново	320.6	13	13	2702	-	2702	8.43
7	Лом	323.9	10	9	27839	22306	5533	85.95
8	Медковец	191.1	5	5	3935	-	3935	20.59
9	Монтана	652.7	24	23	53236	43375	9861	81.56
10	Чипровци	286.9	10	9	3624	1839	1785	12.63
11	Якимово	221	4	4	4252	-	4252	19.24
III	ОКРЪГ СОФИЯ	6947.3	281	263	245616	149595	96021	35.35
1	Антон	76.1	1	1	1564	-	1564	20.55
2	Божурище	142.9	10	9	8490	5618	2872	59.41
3	Ботевград	519	13	12	32952	20242	12710	63.49
4	Годеч	374.7	20	19	5321	4383	938	14.20
5	Горна Малина	295.4	14	14	6281	-	6281	21.26
6	Долна баня	66.9	1	-	4511	4511	-	67.43
7	Драгоман	323.9	34	33	5312	3371	1941	16.40
8	Елин Пелин	433	19	18	22751	6811	15940	52.54
9	Етрополе	371.7	10	9	11942	10209	1733	32.13
10	Златица	163.3	4	3	5783	5046	737	35.41
11	Ихтиман	541.8	28	27	17732	13074	4658	32.73
12	Копривщица	139.2	1	-	2370	2370	-	17.03
13	Костенец	302.1	9	7	12602	8341	4261	41.71
14	Костинброд	254.4	14	13	17665	12096	5569	69.44
15	Мирково	207.9	11	11	2486	-	2486	11.96
16	Пирдоп	152.4	2	1	8242	7426	816	54.08
17	Правец	316.7	11	10	7543	3782	3761	23.82
18	Самоков	1209.9	28	27	37739	26529	11210	31.19
19	Сливница	868.6	38	37	22039	8192	13847	25.37
20	Своге	187.4	13	12	9556	7594	1962	50.99
21	Чавдар	70.8	1	1	1262	-	1262	17.82
22	Челопеч	44.4	1	1	1473	-	1473	33.18
IV	ОКРЪГ СОФИЯ ГРАД	1348.9	38	34	1296615	1236606	60009	961.24
1	град София	1348.9	38	34	1296615	1236606	60009	961.24

№	Окръг/ Община	Площ [км ²]	Брой населени места	Брой села	Население, 2011			Гъстота на населението [жители на км ²]
					Общо	Градско	Селско	
V	ОКРЪГ ПЕРНИК	2394.2	171	165	131987	103945	28042	55.13
1	Брезник	404	35	34	6812	4099	2713	16.86
2	Земен	253.9	18	17	2717	1656	1061	10.70
3	Ковачевци	138.1	10	10	1596	-	1596	11.56
4	Перник	484.2	24	22	96145	81446	14699	198.56
5	Радомир	540.5	32	31	20631	14317	6314	38.17
6	Трън	573.5	52	51	4086	2427	1659	7.12
VI	ОКРЪГ КЮСТЕНДИЛ	3051.5	182	175	134990	92711	42279	44.24
1	Бобовдол	206.2	18	17	8930	5703	3227	43.31
2	Бобошево	135.1	12	11	2848	1224	1624	21.08
3	Дупница	329.1	17	16	44547	33205	11342	135.36
4	Кочериново	182.3	11	10	5109	2332	2777	28.03
5	КЮСТЕНДИЛ	959.4	72	71	59913	44111	15802	62.45
6	Невестино	439.7	23	23	2720	-	2720	6.19
7	Рила	361	5	4	2830	2351	479	7.84
8	Сапарева Баня	180.9	5	4	7449	3785	3664	41.18
9	Трекляно	257.8	19	19	644	-	644	2.50
	Трансграничен регион България	20410.3	944	894	2054673	1739178	315495	100.67
Източник: 2011 Population Census - Main Results. National Statistical Institute. http://www.nsi.bg/ . "Regions, Districts and Municipalities in the Republic of Bulgaria 2010". National Statistical Institute 2012								

Сравнително ниското ниво на трудова заетост сред населението, високият процент безработни с тенденция за нарастване, високата скрита безработица, ниските надници и слабата мобилност на работната ръка са характеристики на пазара на труда в трансграничния регион. Броят на работещите в региона достига 36,61%, а нивото на безработица от около 26,84% е по-високо от националната средна стойност за двете страни. Показателно е обаче, че безработицата е значително по-висока в българската част на трансграничния регион и възлиза на 42,66%. Отчетена е също така значителна разлика в процента на безработица. Нивото на безработица в крайграничния регион на Сърбия е три пъти по-високо от това в българската част.

Таблица № 6: Процент на трудова заетост и безработица в българо-сръбската трансгранична област

№	Окръг	Процент на трудова заетост	Процент на безработица
I	ВИДИН	37.00%	17.40%
II	МОНТАНА	39.20%	14.90%
III	СОФИЯ	47.10%	6.40%
IV	ПЕРНИК	46.80%	9.90%
V	КЮСТЕНДИЛ	43.20%	14.20%
	България (крайгранична област), средно	42.66%	12.56%
I	БОРСКИ	32.90%	32.00%
II	ЗАЙЧАРСКИ	29.50%	39.00%
III	НИШАВСКИ	29.80%	41.40%
IV	ПИРОТСКИ	32.10%	40.60%
V	ЯБЛАНИЧКИ	25.50%	51.00%
VI	ПЧИНСКИ	33.60%	42.70%
	Сърбия (крайгранична област), средно	30.57%	41.12%
	България-Сърбия (крайгранична област), средно	36.61%	26.84%
Източник: Bulgaria – Serbia IPA Cross-border Programme 2014 – 2020 Draft Programme Version 2.0 – 8 July 2014			

Проблемът с дълготрайната безработица е много тежък, като се има предвид обстоятелството, че основната част от безработните са без професионална квалификация и са с много ниско ниво на образование, което не им дава възможност да намерят нова работа. Частният сектор осигурява трудова заетост за 56% от общо заетите, а националното ниво е около 62%. В момента според всички проучвания нивото на професионално образование на работната ръка, конкретно на безработните в крайграничната област не съответства на изискванията на пазара. Разликите между квалификацията на лицата с професионално образование в основните възрастови групи се различават от знанията, които се изискват на пазара, като тази разлика постоянно се задълбочава. Разликата между образованието, което се предлага и което се търси на пазара, е най-забележима в групата на младите със средно образование, хората с основно или по-ниско образование и без квалификация, образованите и квалифицирани хора нямат трудов опит, както и онези, които много години търсят работа. Проблемът с недостатъчната квалификация е особено силно изразен при по-възрастните и онези, които дълго време търсят работа. Процентът на безработица е не само важна детерминанта на бедността и социалното изключване в крайграничната област, но и основен фактор, който влияе върху социалната стабилност. На работната ръка и липсват определени съвременни основни умения, преди всичко интердисциплинарни и интерпрофесионални умения и знания, основни квалификации, езици и ИКТ знания, а с това и ръстът при използване на ИКТ и на иновационен потенциал в граничния регион изостават.

Информационно-комуникационни технологии в трансграничния регион: достъпът до ИКТ е от жизнено значение за успеха на индивида и общността като цяло. Разпространението на широкопоясния достъп и свързаните с това цифрови услуги и съдържание директно влияе върху намаляването на цифровата пропаст. Съществува директна връзка между редовното използване на интернет и широкопоясен Интернет. В регионите с по-висок дял широкопоясни връзки е по-голям процентът на редовни ползватели на интернет. През последните няколко години телекомуникациите в двете страни се развиват бързо. Либерализацията на българския и сръбския пазар дава предимство на развитието на новите технологии и на диверсификацията на предлаганите услуги. Всички градове, градчета и основната част от селата в граничната област, които са подбрани, са свързани с национална и международна мрежа за автоматична комуникация. Достъпът до интернет е осигурен преди всичко чрез локални кабелни доставчици, но също така и чрез АДСЛ услуга. В българската част от граничната област се развиват повече оптични трансмисионни линкове. Голяма част от населението обаче, преди всичко в по-малките региони, няма достъп до глобалната мрежа. Анализите показват, че почти 53% от домакинствата в трансграничния регион имат достъп до интернет. Отчита се обаче изоставане от националните средни стойности с около 3%. Този трансграничен регион се характеризира и с голям брой села (70), които въобще нямат достъп до интернет. Ситуацията е подобна и в сръбската част, като официалната статистика отчита висок процент на компютърно неграмотни лица (59,6%), което е с 8,63% повече от националния среден показател за Сърбия. Нивото на посочените показатели за двете страни е доста подобно, но значително по-ниско от средното за страните от ЕС. Според данни на EUROSTAT в страните от ЕС общо над 65% от домакинствата притежава интернет, а 56% от домакинствата имат широкопоясен достъп до интернет. Степента на технологично ниво на услугата е-администрация в страните от ЕС е общо 83%.

Таблица № 7: Компютърна грамотност, 2011 Сърбия – трансгранична област

№	Окръг/ Община	Компютърно грамотни лица	Лица, които частично познават работата с компютър	Компютърно неграмотни лица
I	БОР	27%	14%	59%
1	Бор	33%	14%	52%
2	Кладово	25%	13%	62%
3	Майданпек	25%	15%	60%
4	Неготин	20%	15%	65%
II	ЗАЙЧАР	24%	13%	63%
1	Болевац	18%	11%	71%
2	Град Зайчар	28%	14%	58%
3	Княжевац	20%	13%	67%
4	Сокобаня	23%	14%	63%
III	НИШАВА	34%	14%	52%
1	Алексинач	20%	15%	65%
2	Гаджин Хан	10%	10%	80%
3	Долевац	17%	15%	68%
4	Мерошина	13%	15%	72%
5	Ражан	12%	13%	75%
6	Свърлиг	18%	10%	72%
7	Град Ниш	41%	14%	44%
8	<i>Нишка Баня</i>	27%	14%	58%
9	<i>Пантелей</i>	41%	15%	45%
10	<i>Цървени крст</i>	27%	15%	58%
11	<i>Палилула</i>	39%	15%	46%
12	<i>Медияна</i>	51%	13%	36%
IV	ПИРОТ	27%	12%	61%
1	Бабушница	18%	9%	73%
2	Бела Паланка	19%	12%	69%
3	Димитровград	27%	13%	60%
4	Град Пирот	30%	13%	56%
V	ЯБЛАНИЦА	23%	14%	63%
1	Бойник	13%	13%	74%
2	Власотинце	22%	13%	65%
3	Лебане	17%	14%	69%
4	Град Лесковац	25%	14%	61%
5	Медведжа	21%	12%	67%
6	Църна Трава	10%	12%	78%
VI	ПЧИНЯ	25%	15%	60%
1	Босилеград	19%	12%	69%
2	Буяновац	20%	19%	61%
3	Владичин Хан	19%	14%	66%
4	Град Враня	29%	15%	56%
4a	<i>Враня</i>	31%	15%	54%
4b	<i>Вранска Баня</i>	17%	12%	70%
5	Прешево	22%	16%	62%
6	Сурдулица	24%	13%	63%
7	Търговище	15%	13%	72%
	Трансграничен регион Сърбия	26.6%	13.8%	59.6%
Източник: Преброяване на населението, 2011 Републикански статистически институт на Сърбия				

Таблица № 8: Основни статистически ИКТ показатели за българската част на трансграничния регион

№	Окръг/ Община	Домакинства с компютри и интернет връзка, 2011 (%)		Населени места без широкопоясен Интернет	
		Интернет връзка	Компютри	Брой населени места	Брой на населението
I	ОКРЪГ ВИДИН	28.6	31.3	18	6460
1	Белоградчик	27.3	29.1	2	455
2	Бойница	3.8	5.3		
3	Брегово	18.4	20.6		
4	Видин	38.7	42		
5	Грамада	8.5	10.5		
6	Димово	8.5	9.3	6	2262
7	Кула	16.8	19.4	4	1302
8	Макреш	3.4	4.7	3	1211
9	Ново Село	12	14.1		
10	Ружинци	6.6	8.9		
11	Чупрен	0	0	3	1230
II	ОКРЪГ МОНТАНА	28.7	31.3	0	0
1	Берковица	28.7	31.3		
2	Бойчиновци	11.6	14.1		
3	Брусарци	10.2	11.5		
4	Вълчедръм	12.4	14.1		
5	Вършец	22.2	24.3		
6	Георги Дамяново	5.9	7.6		
7	Лом	32	34		
8	Медковец	10.4	11.7		
9	Монтана	42.5	46.1		
10	Чипровци	13.5	14.9		
11	Якимово	10.2	12.4		
III	ОКРЪГ СОФИЯ	36.9	39.2	0	0
1	Антон	28.4	32.7		
2	Божурище	48.8	51.3		
3	Ботевград	40.7	44.3		
4	Годеч	35.2	30.8		
5	Горна Малина	23.8	26.4		
6	Долна баня	35.9	38.2		
7	Драгоман	25.1	26.3		
8	Елин Пелин	41.8	43.3		
9	Етрополе	37.9	40.5		
10	Златица	40.3	41.7		
11	Ихтиман	31	32.5		
12	Копривщица	28.6	31.4		
13	Костенец	37.1	40.2		
14	Костинброд	45.2	47.1		
15	Мирково	17.6	20.2		
16	Пирдоп	45.6	48		
17	Правец	29.5	32.2		
18	Самоков	35.2	38.1		
19	Сливница	33	34.9		
20	Своге	37.5	39.6		
21	Чавдар	29.7	31.2		
22	Челопеч	38.5	38.9		
IV	ГРАД СОФИЯ	62.9	65.3	0	0
1	град София	62.9	65.3		

№	Окръг/ Община	Домакинства с компютри и Интернет връзка, 2011 (%)		Населени места без широкопоясен Интернет	
		Интернет връзка	Компютри	Брой населени места	Брой на населението
V	ОКРЪГ ПЕРНИК	37.1	40	19	6016
1	Брезник	19.4	21.2		
2	Земен	9.3	11.1		
3	Ковачевци	5	6.5	4	1404
4	Перник	43.6	46.7		
5	Радомир	27.8	31.1	15	4612
6	Трън	14.4	15.3		
VI	ОКРЪГ КЮСТЕНДИЛ	33.1	35.8	32	10251
1	Бобовдол	25.9	28.6	9	1661
2	Бобошево	16.2	17		
3	Дупница	38.8	41.9		
4	Кочериново	19	21.9		
5	КЮСТЕНДИЛ	35.3	37.9	23	8590
6	Невестино	5.5	6		
7	Рила	20.7	23.2		
8	Сапарева Баня	33.9	35.8		
9	Трекляно	2.4	3.5		

	Трансграничен регион България	37.9	40.5	69	22727
	Източник: 1.) 2011 Population Census - Main Results. National Statistical Institute. http://www.nsi.bg/ . "Regions, Districts and Municipalities in the Republic of Bulgaria 2010". National Statistical Institute 2012 2.) Concept for Development and Render for Maintenance and Operation of Regional Broadband Access Networks in Less Urbanized and Rural Areas. 2010				

3.3 Резултати от изследването за използването на информационно-комуникационни технологии в селските общности на трансграничния регион България-Сърбия

Изследването за използването на информационно-комуникационни технологии в домакинствата е проведено върху представителна извадка от 200 домакинства на територията на трансграничната област България-Сърбия. Анкетирани са селски домакинства или техни представители от различни възрастови групи, образование и трудов статус (Таблица № 9).

Таблица № 9: Профил на анкетираните

	ПОЛ		ГОДИНИ					ОБРАЗОВАНИЕ			ТРУДОВ СТАТУС				
	Жени	Мъже	25 или младежи	26-30	31-35	36-40	40+	Основно образование	Средно образование	Полувисше и висше	Работещ	Безработен	Студент/ученик	Пенсионер	Друго
сръбска трансгранична област	45%	55%	12%	18%	22%	22%	26%	25%	55%	20%	18%	36%	16%	28%	2%
българска трансгранична област	59%	41%	11%	16%	23%	21%	29%	25%	61%	14%	19%	37%	18%	25%	1%
Трансграничен регион България - Сърбия (средно)	52%	48%	12%	17%	23%	22%	28%	25%	58%	17%	19%	37%	17%	27%	2%

По отношение на пола е отчетено малко по-голямо участие на мъже (55%), а по възраст е отчетено равномерно разпределение на анкетираните. Според трудовия статус в извадката доминират безработните със средно образование.

Устройства в домакинствата: На въпроса, свързан с наличните устройства в домакинствата, анкетираните могат да дават няколко отговора. Изследването показва, че в проучвания район 97% от домакинствата притежават телевизор, 83% от домакинствата притежават мобилен телефон, 23% от домакинствата притежават лаптоп.

Таблица № 10: ИКТ устройства в домакинствата

	Компютър	Лаптоп	Мобилен телефон		Таблет	Телевизионен приемник	Конзола за игра
			Без достъп до интернет)	с достъп до интернет			
сръбска трансгранична област	35%	24%	82%	24%	4%	95%	2%
българска трансгранична област	38%	21%	83%	29%	5%	98%	3%
Трансграничен регион България - Сърбия	37%	23%	83%	27%	5%	97%	3%

В сравнение с националните проучвания тези резултати показват изоставане на региона. Изследването в Сърбия от 2013 г. показва, че 98,2% от домакинствата притежават телевизор, а 47,6% кабелна телевизия. 86,9% от домакинствата притежават мобилен телефон, а 31,6% от домакинствата притежават преносими компютри. Националното изследване в България от 2013 също така отчита подобни резултати, като там е малко по-голям процентът на домакинствата, които имат мобилни телефони, даващи възможност за достъп до интернет.

Графика № 2: ИКТ устройства в домакинствата

Компютри в домакинствата: Основните заключения, до които стига изследването, насочват към това, че 53% от домакинствата в трансграничния регион притежават компютър, което в сравнение с националните средни стойности е по-малко с 6,9%. Застъпеността на компютри в домакинствата варира в зависимост от териториалната единица. Най-голям брой домакинства притежават един компютър, а два компютъра притежават значително по-малко домакинства (под 10%). Компютър притежават предимно домакинствата, които имат месечен доход около националните средни стойности.

Интернет в домакинствата: в трансграничния регион 53% от домакинствата притежават Интернет. В сравнение с националните средни стойности това е по-малко с около 2%.

Таблица № 11: Интернет в домакинствата според вида връзка

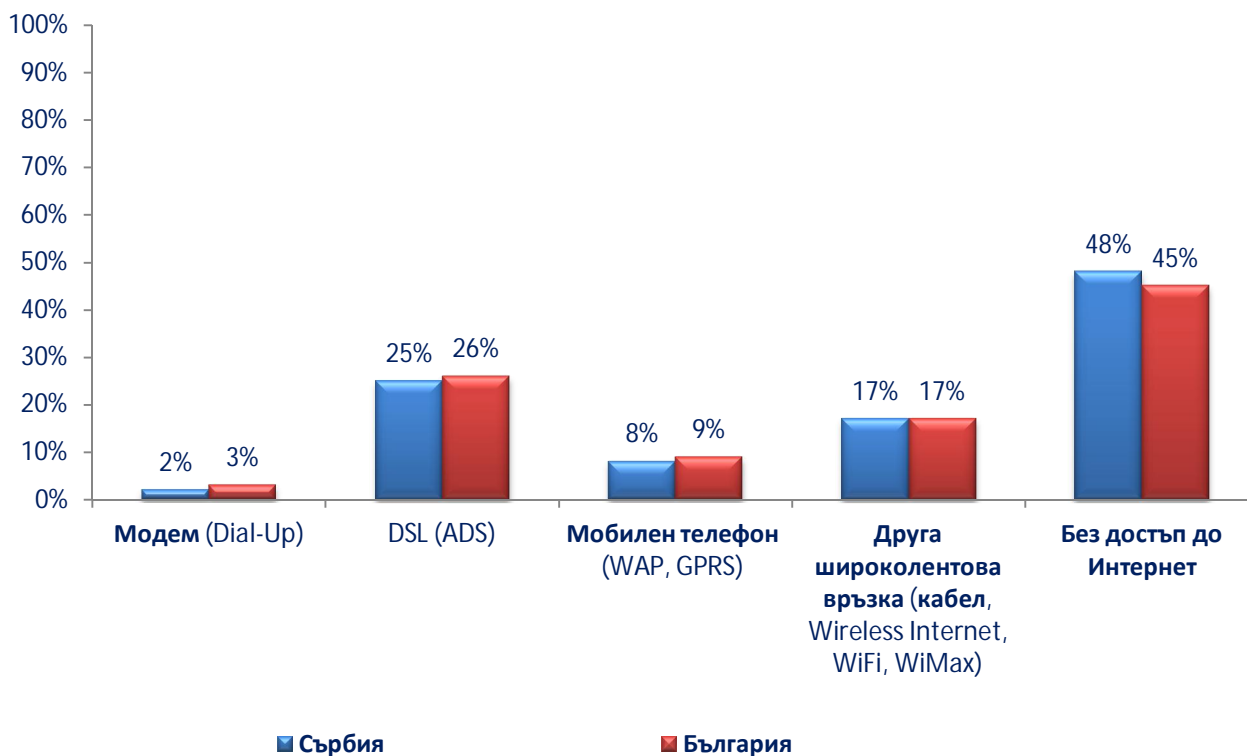
	Модем (Dial-Up)	DSL (ADS)	Мобилен телефон (WAP, GPRS)	Други широкопоясни връзки (кабел, Wireless Internet, WiFi, WiMax)	Без достъп до интернет
сръбска трансгранична област	2%	25%	8%	17%	48%
българска трансгранична област	3%	26%	9%	17%	45%
Трансграничен регион България - Сърбия	3%	26%	9%	17%	47%

Резултатите от изследването в България за използването на информационно-комуникационни технологии през 2013 г.⁶ показват, че повече от половината домакинства (53,7%) имат достъп до Интернет в домовете си.

⁶ Източник: Main Results from the Survey on ICT Usage in Households and by Individuals in 2013. National statistical institute. Sofia 2013. Republic of Bulgaria.

Републиканският статистически институт през 2013 г.⁷ в Република Сърбия отчита, че 55,8% от домакинствата притежават интернет, което представлява увеличение от 8,3% в сравнение с 2012 г. и 14,6% в сравнение с 2011 г. Застъпеността на интернет връзките е най-голяма в онези селски райони, които са по-близо до урбанизираните центрове и/или в непосредствена близост до тях преминава ИКТ инфраструктура. Според националните резултати от изследването в градската част от региона е отчетен процент на растеж от 6,3%, като този ръст в селската част на региона възлиза на 9,3%. Притежаването на Интернет връзка е директно свързано със стандарта на населението.

Графика № 3: Интернет в домакинствата според вида връзка

Във връзка с начина на достъп до интернет (типове връзка), домакинствата имат възможност да изберат няколко предложени отговора. Въз основа на получените резултати от общия брой домакинства, които притежават интернет връзка, DSL (ADSL) имат 26%, кабелен и безжичен интернет имат 17%, а модемна връзка - 3% от домакинствата. Резултатите от изследването показват значително намаление при използването на модемна връзка, което е следствие от ръста на използването на широкопоясна (broadband) конекция. Широкопоясната (broadband) интернет връзка дава възможност не само за по-бърз достъп до интернет, но променя изцяло начина на използване на интернет, тъй като дава възможност за сваляне (download) на информация от интернет по значително по-бърз начин от традиционната (dial-up) модемна връзка. В съответствие с това един от основните показатели на развитост при използването на ИКТ в Европейския съюз от 2005 г. е и процентът домакинства, притежаващи този вид интернет връзка. В Сърбия през 2012 г. 43,4% от домакинствата имат широкопоясна (broadband) интернет връзка. Застъпеността на този вид интернет връзка е най-висока в Белград и възлиза на 52,8%, във Войводина 44,7%, а най-малка е в Централна и Южна Сърбия, където възлиза на 37,7%. В България 53,6% от домакинствата имат широкопоясен (broadband) интернет. Застъпеността на този вид интернет връзка е най-голяма в София и големите градове (Пловдив, Варна), а най-малка в Западна България. Значителни разлики съществуват и при сравнението на застъпеността на този вид интернет връзка в градската и селската част на трансграничния регион. Селските части от трансграничния регион, а донякъде и градските, значително изостават по отношение на широкопоясната (broadband) интернет връзка.

⁷ Източник: Usage of information- communication technologies in the Republic of Serbia 2013. Households/individuals. The Statistical Office of the Republic of Serbia. Belgrade 2013

България иницира програма за въвеждане на широкопоясен (broadband) интернет в 19 региона, съответно в онези части от страната, които не са покрити. От 19 региона 3 се намират в крайграничната област.

Индивидуално използване на компютър и интернет: в трансграничния регион 46% от анкетираните в последните три месеца са използвали компютър, 5% от лицата са използвали компютър преди повече от три месеца, а 3% преди повече от една година. Цели 47% от хората никога не са използвали компютър.

Графика № 4: Използване на компютър (през последните 3 месеца)

На въпрос колко често средно са използвали компютър през последните 3 месеца 56% от анкетираните отговарят, че използват компютър всеки ден или почти всеки ден, 30% най-малко един път седмично и 14% най-малко един път месечно. Сред ползвателите на компютър 63,1% имат средно образование, 24,6% от ползвателите са с по-ниско от средно образование, а 12,3% са с висше и полувисше образование. Основната цел на използването на компютър е за работа и за лични нужди (29%). Въз основа на самооценката анкетираните (67%) в трансграничния регион оценяват компютърните си умения као основни. По време на обученията и при оценка на обученията изтъкват, че е налице значителна необходимост от развитие на компютърните им умения. Отчетено е, че само 17% от анкетираните не са преминали никакъв вид обучение. Компютърните умения са придобити преди всичко чрез самостоятелно учене (34%). Това води към заключението, че самият достъп до IT образование, особено за по-възрастните жители, не е систематичен. Компютри и интернет в трансграничния регион най-често се използват с цел комуникация и за достъп до информация. Компютрите се използват предимно за: прехвърляне на данни между компютъра и други устройства (73,50%); създаване на електронни презентации със софтуер (напр. слайдове), включително картини, звук, видео или графики (24,78%); инсталиране на нов или промяна на стара операционна система (1,71%); създаване на уеб-страница (2,57%) и използване на MS Office (35,89%). Отчетен е малък брой анкетираните (под 3%), които имат специфични умения в областта на програмирането и уеб-дизайна. Интернет се използва най-често за изпращане/получаване на имейли, четене или сваляне на онлайн списания, участие в социалните мрежи, търсене (web-browsing), играене на видео игри, сваляне на филми или музика, слушане на радио или гледане на телевизия, е-банкиране, продажба на стоки или услуги чрез интернет. Изследването показва, че 22,2% от анкетираните сред интернет популацията използват интернет услугите вместо да установяват лични контакти или да посещават публични учреждения или административни органи.

Те използват интернет услугите на публичната администрация за подаване на заявления за издаване на лични документи. Електронният бизнес не е застъпен във висок процент. На въпроса за времевите рамки, в които ползвателите на интернет са купували/поръчвали стоки или услуги по интернет, 19,3% от ползвателите са извършили е-покупка/поръчка през последните три месеца, 9,2% преди повече от три месеца, а 7% преди повече от година. 64,5% от ползвателите на интернет никога не са купували/поръчвали стоки или услуги по интернет.

Таблица № 12: Цел на използване на компютъра и интернет

Ранг	Цел	Трансграничен регион България - Сърбия	Сърбия трансгранична област	България трансгранична област
2	Комуникация	25.44%	26.24%	24.67%
1	Достъп до информация	27.56%	26.24%	28.82%
5	Използване за забавление	5.56%	5.66%	5.46%
4	Дейности, отнасящи се до използване на компютъра	19.22%	20.14%	18.34%
3	Други онлайн услуги	22.22%	21.72%	22.71%

Графика № 5: Цел на използване на интернет в трансграничния регион

Националното изследване в Сърбия през 2013 г. показва, че през последните три месеца анкетираните са използвали интернет освен за четене на онлайн вестници и списания (69,5%) и за участие в социални мрежи като Facebook и Twitter (68%). 93,4% от интернет популацията от 16 до 24 годишна възраст има профил в обществените мрежи (Facebook, Twitter). Националните резултати в България показват, че 20,9% от хората ползват интернет с цел получаване на информация или упражняване на права пред органи на публичната администрация и местното самоуправление. Електронните услуги на публичната администрация са използвани най-много за подаване на заявления за издаване на лични документи (27%), достъп до обществени библиотеки (13,9%), записване в университет или други образователни институции (7,2%), плащане на ДОД (6,5%). През първите три месеца на 2013 г. 19,6% от анкетираните са се информирали от интернет и е-Администрацията за работата и услугите на публичните институции, 13,9% от анкетираните са сваляли официални формуляри, а 10,6% са изпращали попълнени образци. Структурата на използване на интернет в трансграничния регион е подобна както и на национално равнище.

В проучваната област обаче е отчетена липса на достатъчно познания и умения за програмиране и уеб-дизайн.

3.4. Мобилен Интернет, електронни услуги и обученията за селските общности в трансграничния регион

Използването на информационно-комуникационни технологии превърна съвременното общество в "информационно общество". Основната му характеристика е, че информационно-комуникационните технологии играят най-важната роля, както в производството и икономиката, така и във всички останали сфери от живота на индивида и обществото като цяло. Тези промени влияят и върху образованието, от което се очаква да отговори на многобройните изисквания, които произтичат и от икономиката, базирана на създаване на знания. Придобиването на знания и умения в областта на ИКТ е дна от предпоставките за социално включване в съвременното общество и пазара на труда, а дигиталната грамотност се нарежда сред сбора от ключови компетенции на съвременния човек. Обучението е учене, насочено към придобиване на знания и умения, необходими за успешното извършване на определена конкретна работа или задача. Това предполага промени в специфичните познания, способности, умения, поведение и виждания с цел да се подготвят за по-качествено извършване на сегашната работа. Проучванията показват, че големите компании изразходват за различни образователни програми от 1,5% до 2% от общия годишен бюджет. Ръстът на инвестициите в знание и образование ясно доказва общоприетото становище, че знанието прави разликата между успешите и неуспешите, независимо дали става дума за фирми или за хора в рамките на фирмата. Класическият обучителен цикъл се състои от четири крачки: установяване на потребностите; проектиране или развитие на обучителната програма; провеждане на обучението (Предоставяне на обучението); Реализация на обучението и Оценка на успеха (Оценка и следене).

Установяване на потребностите: Това е началната дейност по планиране и предоставяне на обучението. Тя обхваща изследване, чиято цел е определянето на темите, които ще се разработват по време на обучението. За тези нужди е изготвен и въпросник, който дава възможност за определяне на потребностите от обученията, съответно на темите на обучението. Събраните данни дават възможност за проектиране и предоставяне на обученията в съответствие с потребностите на участниците. Преглед на обработените данни за трансграничния регион е представен в графика 6

Графика № 6: Нужди на целевите групи по отношение на темите на обучението

Вътре в отделните области е извършено рангиране според подтемите, които са интересни за обучаемите.

Таблица № 13: нужди на целевите групи по отношение на темите/подтемите на обученията

Тема/подтема	Трансграничен регион България - Сърбия	Сърбия трансгранична област	България трансгранична област
Комуникация	48%	47%	48%
Изпращане/получаване на имейли	77%	75%	78%
Телефониране по интернет/видео обаждане (чрез уеб-камера)	28%	28%	28%
Изпращане на съобщения чрез чат-сайтове, сайтове на социални мрежи, блогове, дискуссионни групи или онлайн дискуссионни форуми, чат	39%	39%	39%
Достъп до информация	55%	51%	60%
Четене/сваляне на онлайн вестници/списания	43%	42%	43%
Търсене на информация или онлайн услуги	90%	88%	92%
Сваляне на софтуер	32%	25%	38%
Търсене на работа или подаване на заявления за работа	58%	47%	68%
Използване за забавление	13%	13%	13%
Слушане на радио и/или гледане на телевизия	16%	15%	16%
Играене или сваляне на игри, картини, филми или музика	10%	10%	9%
Дейности, свързани с ползването на компютър	28%	26%	30%
Копиране или преместване на датотеки или папки	43%	44%	42%
Прехвърляне на датотеки между компютър и други устройства	6%	6%	5%
Компресиране (или зипинг) на файлове	15%	15%	14%
Свързване и инсталиране на нови устройства, например принтер	32%	25%	38%
Обработка на текст (Microsoft Word)	59%	49%	68%
Използване на основни аритметически формули в таблици	21%	22%	20%
Създаване на електронни презентации	21%	22%	20%
Други онлайн услуги	44%	44%	45%
Ползване на услуги, отнасящи се до пътувания и настаняване	51%	49%	52%
Продажба на стоки и услуги	37%	35%	38%
Интернет банкиране	27%	25%	28%
Търсене на информация за бизнес, образование или обучение	40%	36%	44%
Сваляне на официални образци	69%	75%	62%
Други обучения	53%	50%	55%
Фондове на ЕС (Европа 2020, България - Сърбия ИПА Програма за трансгранично сътрудничество)	70%	68%	72%
Бизнес планиране	21%	16%	25%
Подготовка на проекти и бизнес-планове	50%	48%	52%
Управление на ферма	70%	67%	72%

Резултатите от изследването показват, че лекциите с практически примери изцяло отговарят на нуждите на повечето от анкетираните (51,61%). Това е заключението и за лекциите, които включват практическо обучение и дискусия. Ученето въз основа на опит се счита от останалите две трети от анкетираните за подходяща форма на усъвършенстване. По отношение структурата на обучение анкетираните проявяват най-голям интерес към използването на интернет и е-услуги. Интересни са им също така теми, свързани с фондовете на ЕС (Европа 2020, България - Сърбия ИПА Програма за трансгранично сътрудничество). Показателно е, че само 27% от анкетираните в селските райони на изследването са достатъчно запознати с Програмата ИПА България-Сърбия.

Таблица № 14: Структура на обученията

Ранг	Тема	Трансграничен регион България - Сърбия	Сърбия трансгранична област	България трансгранична област
3	Използване на компютър	21.63%	21.42%	21.83%
1	Използване на Интернет	35.89%	35.43%	36.31%
2	Използване на е-Услуги	21.83%	22.66%	21.07%
4	Други обучения	20.65%	20.49%	20.79%

Дизайниране или развитие на обучителната програма: Въз основа на предварителните анализи и събраните информации членовете на проектния екип изготвиха програма за реализация. Програмата е структурирана гъвкаво, така че се приспособява в зависимост от интереса на обучаемите (Таблица 2).

Изпълнение на обучението (Доставка на обучението): Обучението се извършва според обучителна програма, представяваща остойността на заключенията от анализа на потребностите на обучаемите. Програмата на обученията е структурирана в 8 сесии и се осъществява с продължителност 2 дни на село/селска общност. Общият брой участници в обученията е 200. Така замисленото обучение се осъществява с продължителност 2 дни, за да могат обучаемите в пълна степен да усвоят знанията по въпросните теми на обучението. Обучителната програма съдържа теми, свързани с компютри, интернет, използване на е-услуги и бизнес планиране (т. н. други обучения). В началото на всяко обучение участниците от името на организаторите приветстват членовете на проектния екип. В хода на работата се представят целите, очакванията от обучението и начина на работа в хода на сесиите (пленарна част и индивидуална работа с обучаемите). Преди началото на презентацията обучаемите попълват онлайн анкетни въпросници. В практическата част на сесиите обучаемите чрез демонстрация на използването на ИКТ приложения се запознават с основите на компютрите, интернета и е-услугите. В края на втория ден на обучението участниците се запознават с основите на бизнес планирането на фондовете на ЕС и през последната сесия попълват онлайн анкетни въпросници с цел оценяване на обучението.

Оценка на успеха (оценка и следене): Оценката на успеха от обучението е нейна съставна част и важен елемент, за да се получи информация в каква степен са изпълнени целите, поставени при планирането на обучението. Оценката на знанията и уменията, които участниците са придобили или подобрили по време на обучението се установяват въз основа на предварителен и последващ тест по метода на самооценка от обучаемите. Непосредствено преди началото на всеки модул се прави предварителен тест, който установява нивото на познания по темите, които са предмет на обучението. Обучаемите попълват въпросник (предварителен тест), в който по скала от 1 до 5 (1 слаб, 5 отличен) оценяват познанията си по съществени теми от обучението. В края на втория ден обучаемите попълват последващ тест, който се фокусира върху идентични области, и представлява същата градационна система на оценяване на усвоените знания както и предварителният тест. Обучаемите оценяват нивото си на знания и умения по съществени теми със средна оценка 2,20. Резултатите от последващия тест показаха, че обучаемите реагират положително на предложените теми, тъй като е отчетена степен на усъвършенстване на знанията и уменията в съществени области за 11,96% (Таблица № 13). Високата степен на усъвършенстване на знанията е последица от самооценката на обучаемите и може да подлежи на определени неточности като резултат от непрецизно оценяване или пък неудобство от разкриване на данни за самия себе си, което в някои случаи води до инфлация на знанията. Имайки предвид посоченото, реално е получените резултати да бъдат преполовени, така че степента на усъвършенстване на знанията да възлиза на 5,98%.

Таблица № 13: Сумарни резултати от предварителния/последващия тест на обучаемите в проекта E-INCLUSION на ниво трансграничен регион България - Сърбия

№	Тема	Средни оценки		Степен на подобряване на знанията	
		Пред тест	Пост тест	Index	Процент
1	Е-умения	2.27	2.63	0.37	16%
1.1	Използване на компютър	2.45	2.78	0.33	13%
1.2	Използване на Интернет	2.25	2.80	0.55	24%
1.3	Използване на е-Услуги	2.10	2.33	0.23	11%
2	Знание	2.14	2.30	0.17	8%
2.1	Фондове на ЕС (Европа 2020, България - Сърбия ИПА Програма за трансгранично сътрудничество)	1.85	2.16	0.31	17%
2.2	Бизнес планиране	2.05	2.23	0.18	9%
2.3	Подготовка на проекти и бизнес планове	2.20	2.30	0.10	5%
2.4	Управление на ферма	2.45	2.53	0.08	3%

1	Е-умения	2.27	2.63	0.37	16%
2	Знание	2.14	2.30	0.17	8%

СРЕДНИ СТОЙНОСТИ ЗА ОБУЧЕНИЕТО		2.20	2.47	0.27	11.96%
---------------------------------------	--	------	------	------	--------

Оценката на обучението е извършена чрез използване на въпросници за оценка. Тези инструменти са създадени преди провеждането на обученията. Участниците попълват въпросник за организацията на работилницата чрез онлайн услугите SurveyMonkey. Освен затворените въпроси (където обучаемите дават оценка по скала от 1 до 5, като 1 е слаб, а 5 отличен) въпросниците съдържат и отворени въпроси (където обучаемите дават похвали, коментари, критики и предложения). Средната оценка на организацията на обучението, която включва всички аспекти на обучението (теми, общо впечатление, релевантност и др.) възлиза на 4,43 (Таблица № 14). Високите оценки са резултат от положителната реакция на обучаемите и високото ниво на работа при обучение. Най-много похвали получават: екипната работа, презентациите, контактите и организацията на обучението. Основната забележка е свързана с количеството информация и обема на обучителното съдържание.

Таблица № 14: Сумарна ценовка на обученията

Тема	Трансграничен регион България - Сърбия	България трансгранична област	Сърбия трансгранична област
Общо впечатление	4.48	4.45	4.50
Примери	4.52	4.48	4.55
Разработваните теми са важни за мен	4.30	4.25	4.35
Методите на работа са съобразени с темите и групите	4.18	4.10	4.25
Организацията е добра	4.43	4.40	4.45
Очакванията ми се изпълниха	4.45	4.40	4.50

СРЕДНА ОЦЕНКА НА ОБУЧЕНИЯТА	4,39	4,35	4,43
------------------------------------	------	------	------

Обучаемите реагират изключително позитивно на повечето представени теми, мотивирано и творчески. Трябва да продължи насърчаването им да ползват интензивно придобитите знания в работата си. Може да се констатира, че поставените цели са изпълнени.

4. ЗАКЛЮЧЕНИЯ И ПРЕПОРЪКИ

Новите научни дисциплини и развитието на нови технологии допринесоха за възникването на информационно-технологичното общество. Една от основните предпоставки за управление на качествено развитие на обществото е своевременното разполагане с меродавна и достоверна информация. Комуникацията е най-сложната и най-динамична дейност в човешкото общество и с времето комуникационната практика се усложнява паралелно с развитието на новите медии. Достъпността на всички информации и знания чрез новите комуникационни канали е в съответствие с целите на съвременното информационно общество. Съвременната образователна система трябва да следва информационно-комуникационното развитие на обществото и да даде възможност на всички заинтересовани групи за съвременна комуникация и свободен достъп до информация от публично значение. В следващия преглед са посочени заключенията и препоръките, насочени към развитието на ИКТ, които са резултат от проведеното изследване.

1. Европейският съюз в рамките на Стратегията "Европа 2020: Стратегия за интелигентен, устойчив и инклузивен растеж", приета през 2010 година, дефинира стратегическите цели за устойчив растеж и трудова заетост. Стратегията Европа 2020 е релевантна не само в рамките на ЕС, а предлага определени насоки и на държавите със статут на кандидати, с цел ускоряване на реформите. В рамките на Европейския съюз (ЕС) ИКТ са идентифицирани като основен фактор на влияние върху икономическия растеж и иновативността, а сред седемте водещи инициативи на икономическата стратегия Европа 2020 е и "Цифрова Агенда за Европа", което показва значението, което има ИКТ в развитието на съвременната икономика.
2. Двигател на развитието на информационното общество са: откритият и достъпен за всички качествен достъп до Интернет и развит е-бизнес, включително: е-администрация, е-търговия, е-правосъдие, е-здравеопазване и е-образование. Финансовите инструменти на ЕС за страните-членки и онези, които тепърва ще станат такива, са подчинени на осъществяването на целите на Стратегията Европа 2020. Постигането на тези цели в определен смисъл ще се отразят и на инструмента ИПА (Instrument for Pre-Accession Assistance) и на програмите за трансгранично сътрудничество.
3. Прилагането на ИКТ дава възможност за: намаляване разходите за дейността и то предимно на свързаните с изготвяне на хартиени документи, намаляване на грешките, особено там, където точността на информацията е от значение, икономия на време, особено при преноса на информация и намаляване обема на човешки ятруд.
4. Достъпът до интернет е основна техническа предпоставка за включването на индивидите и организациите в информационното общество. Новите електронни услуги изискват все по-голям обмен на данни, в което предимство имат услугите, включващи пренос на аудио и видео записи. Откритият широкопоясен достъп означава достъп до електронни комуникационни мрежи, които дават възможност за голям обмен на данни, при което операторът, предоставящ услугата широкопоясен достъп, оставя открита възможността чрез този достъп да се използват независими услуги, включително достъп до Интернет, и услуги, които се предлагат по Интернет. Откритият широкопоясен достъп трябва да даде възможност за свободна конкуренция между независими доставчици на услуги, които се осъществяват чрез широкопоясен достъп, и нямат собствена инфраструктура за достъп.
5. Липсата на инфраструктура в селските райони и високите разходи за инвестиции в сравнение с урбанизираните територии са две основни пречки в изграждането на ИКТ мрежа. Това е явлението цифрова пропаст между урбанизираните и селските територии. Заради това явление младите, които живеят в селски райони, мигрират към урбанизираните среди, в които имат достъп до ИКТ технологии и са в състояние да получат по-добро технологично образование.
6. Резултатите от изследването в България за използването на информационно-комуникационни технологии през 2013 показват, че повече от половината домакинства (53,7%) имат достъп до интернет в домовете си. Според същото изследване 53,6% от домакинствата имат широкопоясен достъп до интернет, което представлява увеличение от 2,8% в сравнение с

2012 година. Републиканският статистически институт през 2013 в Република Сърбия констатира, че 55,8% от домакинствата притежават Интернет, което представлява увеличение от 8,3% в сравнение с 2012 година и 14,6% в сравнение с 2011 година. Само 43,4% от домакинствата обаче имат широкопоясен достъп до Интернет. Отчетени са също така значителни разлики при сравняването на наличието на интернет връзки в урбанизираната и селската част на Сърбия (63,8% към 42,5%). В сравнение с 2012 година резултатите показват, че пропастта по отношение на застъпеността на интернет връзките в градската и селската част на Сърбия е намаляла. В урбанизираната част на Сърбия растежът е 6,3%, докато този ръст в селската част на Сърбия възлиза на 9,3%. Според данни на Републиканския статистически институт в Република Сърбия през 2013 година над 2 400 000 лица са използвали интернет всеки ден, което представлява увеличение от 300 000 ползватели в сравнение с 2012 година. Проведените анализи показват, че в Република Сърбия интернет се използва най-често за: изпращане/получаване на имейл, четане или сваляне на онлайн списания, участие в социалните мрежи, търсене (web-browsing), играене на видео игри, сваляне на филми или музика, слушане на радио или гледане на телевизия, е-банкиране, продажба на стоки или услуга по интернет. Отчетени са също така значителни разлики при сравняване на застъпеността на Интернет връзките в градската и селската част на Сърбия (63,8% към 42,5%). Проведените анализи показват, че Интернет най-често се използва за: изпращане/получаване на имейли, четане или сваляне на онлайн списания, участие в обществени мрежи, търсене (web-browsing), играене на видео игри, сваляне на филми или музика, слушане на радио или гледане на телевизия, е-банкиране, продажба на стоки или услуга чрез Интернет.

7. С изключение на град София, демографската ситуация се характеризира с постоянно намаляване на прираста и с миграция на населението, което води до обща тенденция за обезлюдяване на региона. В крайграничния регион значителна част от населението (25,72%) живее в селски среди. С изключение на град София, нивото на икономическо развитие на граничната област е сравнително ниско, в сравнение със съответните национални показатели и средните стойности за ЕС-25. В границите на региона БВП на глава от населението е 3 422,00 евро. Той е по-нисък в сравнение с националните средни стойности с 39,86%. Стопанската структура в региона се характеризира със сравнително големи сектори на услугите, промишлеността и селското стопанство. Единствената преобладаваща разлика между двете страни на границата е разликата в специализацията, и то предимно по отношение на дейностите във високите технологии. Сравнително ниското ниво на трудова заетост на населението, високият процент на безработица с тенденция към растеж, високата скрита безработица, ниските надници и слабата мобилност на работната ръка са отлики на пазара на труда в трансграничния регион.
8. Устройства в домакинствата: Изследването показва, че в изследвания район 97% от домакинствата притежават телевизор. 83% от домакинствата притежават мобилен телефон, 23% от домакинствата притежават лап-топ.
9. Компютри в домакинствата: 53% от домакинствата в трансграничния регион притежават компютър, което в сравнение с националните средни стойности е по-малко с 6,9%. Компютър притежават предимно домакинства, чиито месечни приходи са около националните средни стойности.
10. Интернет в домакинствата: в трансграничния регион 53% от домакинствата имат Интернет. В сравнение с националните средни стойности това е по-малко с около 2%. От общия брой домакинства с интернет връзка 26% имат DSL (ADSL), кабелен и безжичен интернет имат 17%, а модемна връзка имат 3% от домакинствата. Отчетено е значително намаляване на използването на модемна връзка, което е следствие от растящото използване на широкопоясна (broadband) връзка. Широкопоясната (broadband) интернет връзка дава възможност не само за по-бърз достъп до Интернет, но променя и цялостния начин на използване на интернет, тъй като дава възможност за сваляне (download) на информация от интернет по значително по-бърз начин от традиционната (dial-up) модемна връзка. В съответствие с това, като един от основните показатели за развитост на ИКТ в ЕС от 2005 г. се счита и процентът на домакинствата, които притежават този вид интернет връзка. В Сърбия през 2012 г. 43,4% от домакинствата има широкопоясен (broadband) интернет. Застъпеността

на този вид интернет връзка е най-голяма в Белград и възлиза на 52,8%, във Войводина 44,7%, а най-малка е в Централна и Южна Сърбия - 37,7%. В България 53,6% от домакинствата имат широкопоясен (broadband) интернет. Застъпеността на този вид интернет е най-голяма в София и големите градове (Пловдив, Варна), а най-малка е в Западна България. Значителни разлики съществуват и когато сравняваме застъпеността на този вид интернет връзка в градската и селската част на трансграничния регион. Селските части на трансграничния регион, а донякъде и урбанизираните значително изостават по отношение на широкопоясния (broadband) интернет. България инициира програма за въвеждане на широкопоясен (broadband) интернет в 19 региона, съответно в онези части на страната, които не са покрити. От 19 региона 3 се намират в крайграничната област.

11. Индивидуално използване на компютър и Интернет: в трансграничния регион 46% от анкетираните в последните три месеца са използвали компютър, 5% от лицата са използвали компютър преди повече от три месеца, а 3% преди повече от една година. Цели 47% от хората никога не са използвали компютър. По време на обученията и при оценка на обученията изтъкват, че е налице значителна необходимост от развитие на компютърните им умения. Отчетено е, че само 17% от анкетираните не са преминали никакъв вид обучение. Компютърните умения са придобити преди всичко чрез самостоятелно учене (34%). Това води към заключението, че самият достъп до IT образование, особено за по-възрастните жители, не е систематичен. Компютри и интернет в трансграничния регион най-често се използват с цел комуникация и за достъп до информация. Отчетен е незначителен процент от анкетираните (под 3%), които имат специфични умения за програмиране и уеб-дизайн. Интернет се използва най-често за изпращане/приемане на имейли, четене или сваляне на онлайн списания, участие в социални мрежи, търсене (web-browsing), играене на видео игри, сваляне на филми или музика, слушане на радио или гледане на телевизия, е-банкиране, продажби на стоки или услуги по Интернет. Структурата на използване на интернет в трансграничния регион е подобна на тази на национално. В изследвания район обаче е отчетена липса на знания и умения по отношение на програмирането и уеб-дизайна.
12. Лекциите и обученията с практически примери са изцяло подходящи за анкетираните (51.61%). Ученето въз основа на опит се смята за други две трети от анкетираните за подходяща форма за усъвършенстване. По отношение на структурата на обучението анкетираните проявяват най-голям интерес към използването на Интернет и е-услуги. Интересни са им също така темите, свързани с Фондовете на ЕС (Европа 2020, България - Сърбия ИПА Програма за трансгранично сътрудничество). Показателно е, че само 27% от анкетираните в селските райони на изследването са достатъчно запознати с Трансграничната ИПА програма България-Сърбия.
13. Резултатите от последващия тест показват, че обучаемите реагират положително на предложените теми, тъй като е отчетена степен на подобряване на знанията и уменията в съществени области с 11,96% (Таблица № 13). Високата степен на подобряване на знанията е последица от самооценката на обучаемите и може да подлежи на определени неточности в резултат на неprecизна оценка или неудобство от разкриване на данни за себе си, което в някои случаи води до инфлация на знанията. Изхождайки от посоченото, реално е получените резултати да се преполовят, така че степента на усъвършенстване на знанията възлиза на 5,98%. Средната оценка за организацията на обученията, която включва всички аспекти на обученията (теми, общо впечатление, релевантност и др.) възлиза на 4,43. Високите оценки са резултат от положителната реакция на обучаемите и високото ниво на работа по време на обученията. Най-много похвали получават: екипната работа, презентациите, контактите и организацията на обученията. Основната забележка се отнася до количеството информация и обема на учебния материал.

5. ЛИТЕРАТУРА

1. Broadband coverage in Europe in 2011. Mapping progress towards the coverage objectives of the Digital Agenda. European Commission DG Communications Networks, Content & Technology. 2011.
2. Bulgaria-Serbia IPA Cross-border Programme 2014 – 2020. Draft Programme Version 2.0 – 8 July 2014.
3. Census 2011 in Bulgaria. National Statistical Institute of the Republic of Bulgaria. Sofia 2012
4. Census of Population 2011 , Households and Dwellings in the Republic of Serbia. Educational attainment, literacy and computer literacy. Data by municipalities and cities. The Statistical Office of the Republic of Serbia. Belgrade 2012
5. Concept for Development and Render for Maintenance and Operation of Regional Broadband Access Networks in Less Urbanized and Rural Areas. Bulgaria 2010
6. E-Bulgaria (E-Readiness) Assessment Model and Methodology for Quantitative Assessment. ARC FUND, 2002
7. Fundamentals of Survey Research Methodology. Priscilla A. GB Glaso, 2005
8. ICT infrastructure and e-readiness assessment. Bulgaria ARC FUND, Sofia 2002
9. Influence of Information and Communication Technologies in Management. Mesud Martinovic. International Scientific Conference Management 2012.
10. Information Literacy - training models and best practices. University of Economics-Varna, Sofia 2012.
11. Internet use in households and by individuals in 2013. National Statistical Institute of the Republic of Bulgaria. Belgrade 2013
12. Main Results from the Survey on ICT Usage in Households and by Individuals in 2013. National statistical institute of the Republic of Bulgaria, Sofia 2013.
13. Measuring Public Awareness: A Quick Reference Guide. Dr. Barbara Cochran. Innovative Emergency Management. 2010.
14. Regions, districts and municipalities in the republic of bulgaria 2010. National Statistical Institute of the Republic of Bulgaria, Sofia, 2012.
15. Statistical reference book population census 2011. National Statistical Institute of the Republic of Bulgaria. Sofia 2013.
16. Study on Availability of Access to Computer Networks in Rural Areas. DG AGRI 2007.
17. Tools and methods for measuring public awareness .Project: South-East European Digital Television Acronym: SEE Digi.TV, 2012.
18. Unemployment and employment in Republic of Serbia. Monthly statistical bulletin. No 130 on June 2013. National Employment Service
19. Usage of information- communication technologies in the Republic of Serbia 2013. Households/individuals. The Statistical Office of the Republic of Serbia. Belgrade 2013
20. План за действие (2013-2014 г.) за изпълнение на Стратегията за развитие на информационно общество в Република Сърбия до 2020 г.
21. Анализ на нуждите и потенциал на местните селски общности в Ябланички и Пчински окръг. STAR проект, CGS подпроект: "Потребности и потенциал на местните селски общности в Ябланички и Пчински окръг", бр. АЕ022. Лесковац 2011 година.
22. Изследване за състоянието на широколентовия достъп в Република България. София 2009 г.
23. Изследване за използването на информационно-комуникационни технологии в училищата в Сърбия. Екип за социално включване и намаляване на бедността, Кабинет на вицепремиера по европейски интеграции. Белград 2013 г.
24. Малките селски домакинства в Сърбия и неселскостопанската икономика. Богданов, Наталия, Белград 2007 г.
25. Методика за избор на райони, които да бъдат включени в изграждането на широколентов достъп до Интернет в слабо-урбанизираните и отдалечени райони
26. Национална програма за развитие на широколентовия достъп в Република България. Държавна агенция за информационни технологии и съобщения. Март 2009 г.
27. Национална стратегия за развитие на широколентовия достъп в Република България 2012 - 2015 год. Министерство на транспорта, информационните технологии и съобщенията.
28. Общини и региони в Република Сърбия, 2013. Републикански статистически институт. Белград, 2013.
29. Стратегия за развитието на електронните комуникации в Република Сърбия от 2010 до 2020 г.
30. Стратегия за развитието на информационно общество в Република Сърбия до 2020 г.

6. СЪКРАЩЕНИЯ И ДЕФИНИЦИИ

ADSL (Asymmetric Digital Subscriber Line): Широкопоясна дигитална трансмисионна технология, която използва налична телефонна линия и позволява едновременно изпращане на данни и гласова комуникация. По-голяма част от обсега служи за изпращане на данни до потребителя, а скоростите се движат до 6 Mbps.

Broadband: Комуникационна система, чийто носител (напр. оптичен кабел) пренася едновременно мултиплицирани данни, всяка част от които е модулирана с различна честота.

B2B (Business-to-Business): Транзакция между две фирми, която се осъществява чрез мрежи, базирани на IP и чрез други компютърни мрежи.

B2C (Business-to-Customer): Транзакции, които се осъществяват между работата и частен потребител чрез IP мрежа и други компютърни мрежи.

CRM (Customer Relationship Management): Представява процес или методология, която се използва, за да се научи повече за потребностите и навиците на потребителите и да се развият по-устойчиви връзки с тях. CRM съдържа повече технологични компоненти, но CRM в организационен смисъл е сбор от процеси, които помагат да се събере необходимата информация за потребителите, продажбите, маркетинговата ефикасност, реакциите на потребителите и пазарните тенденции. CRM подпомага използването в бизнеса технологии и човешки ресурси, за да се получи представа за поведението и стойността на потребителите.

Downloading: Електронен трансфер на информация от отдалечен компютър към вашия компютър. Получаването на данни от анонимен FTP е популярен начин за сваляне на безплатен софтуер, който е публична собственост.

Dial-up connection: За свързване към мрежата се използва телефонна мрежа. Включва модем и обикновена телефонна линия, ISDN карта и ISDN линия.

DSL (Digital Subscriber Line): Вид бърза (broadband) интернет връзка, която използва стандартни телефонни цифрове.

Дигитални продукти или услуги: Стоки/услуги, които могат да се поръчат и доставят директно чрез компютъра, т.е. по интернет, напр. музика, видео-филми, игри, компютърен софтуер, „онлайн“ вестници, консултантски услуги и т.н.

E-mail: Електронно пренасяне на съобщение, включително текст и прикачени файлове от един компютър на друг компютър, които са разположени вътре или извън организацията. Включва електронна поща чрез интернет или други компютърни мрежи.

ADSL (Asymmetric Digital Subscriber Line): A broadband digital transmission technology that uses the existing telephone line and provides possible simultaneous data sending and voice communication. The larger part of range serves for data sending to user and the speed extends up to 6 Mbps.

Broadband: A communication system the agent (carrier) of which (e.g. optical cable) forwards multiplied data simultaneously, and each individual data is made module at different frequency.

B2B (Business-to-Business): Transactions between two enterprises that are carried out by the way of networks based on IP and through other computer networks.

B2C (Business-to-Customer): Transactions that are carried out between business and private customer through IP networks and via other computer networks.

CRM (Customer Relationship Management): It is a process or methodology that helps managing information about our clients' needs and habits and developing tighter relationships with them. CRM contains several technological components, but in organizational terms, CRM represents a set of processes for collecting necessary information on customers, sales, marketing efficiency, customers' reactions and market trends. CRM helps managing technologies and human resources in order to have a view of customers' behavior and value.

Downloading: Electronic transmission of information from a remote computer to your computer. Downloading of data files from anonymous FTP is a popular way of obtaining free of charge software of public property.

Dial-up connection: Use of a telephone network for the purpose of connecting to another network. Included are modem and regular telephone line, ISDN card and ISDN line, etc.

DSL (Digital Subscriber Line): A type of fast (broadband) Internet connection that utilizes standard telephone lines.

Digital goods or services: Goods/services that can be ordered or delivered directly via a computer over the Internet, e.g. music, films, games, computer software, "on-line" newspapers, consulting services, etc.

E-mail: Electronic transmission of messages, including text and attachments, between computers located inside or outside an organization. This comprises electronic mails over the Internet or other computer networks.

Екстранет: Безопасно продължение на интранет, което дава възможност на външни потребители да имат достъп до някои части от интранет в организацията.

Електронна търговия: E-Commerce (Electronic Commerce) е покупка или продажба на стоки или услуги по интернет, особено чрез услугата World Wide Web. В практиката този термин често се използва вместо по-новия термин e-business, което означава бизнес по интернет.

Електронен (цифров) подпис: Електронният подпис представлява технология, чието прилагане в системите на електронния бизнес дава възможност за проверка на автентичността на подписалото лице, защита на целостта на пренасяните данни и неотменимост на електронното подписване на съответното съобщение или документ. Т.е., аналогично на собственоръчния подпис в класическия бизнес, електронният подпис се използва в електронния бизнес. Електронният подпис освен това има и допълнителната особеност да защитава ненакърнимостта на електронно подписаното съобщение, което собственоръчният подпис не осигурява.

ERP (Enterprise Resource Planning): ERP е софтуерна система, която следи всички аспекти от дейността на една компания. ERP системата е в състояние да интегрира дейността на различни части от фирмата (като напр. счетоводство, продажби, производство и т.н.) в една единна цялост. Така се получава система, чрез която е възможно от една страна да се управляват всички човешки и материални ресурси и от друга да се планират, развиват и следят деловите процеси и процедури.

Firewall: Комбинация от хардуер и софтуер, която поддържа сигурността (безопасността) на системата. Използва се предимно, за да предотврати неоторизиран достъп отвън във вътрешната локална мрежа. Firewall предотвратява директната комуникация между мрежата и външни компютри.

Hardware: Физическа единица от компютърната система, включително и външни единици, принтери, модеми, мишки и т.н.

Интернет: Световна компютърна мрежа.

Интранет: Мрежа в рамките на една организация, базирана на интернет технологии и протоколи, но налична само за определена група хора, напр. служители.

ISDN (Integrated Services Digital Network): Бърза дигитална телефонна услуга, чиято скорост се движи до 128 Kbps, което е няколко пъти по-бързо от аналоговия модем.

Extranet: A secure extension of Intranet enabling external users to have access to certain parts of the organization Intranet.

Electronic commerce: E-Commerce is the purchase or selling of goods or services over the Internet particularly via the World Wide Web service. Practically, this term is often used instead of the recent one, e-business, which means business over the Internet.

Electronic (digital) signature: Electronic signature is meant to be technology used in systems of electronic business for checking the signatory's authenticity, securing the integrity of transmitted information and the irrevocability of the electronic signature in the message or document. Therefore, alike the signature in standard business, the electronic signature is used in electronic business. Besides, the latter secures electronically signed messages, which is not the case with personal signatures.

ERP (Enterprise Resource Planning): ERP is a software system that monitors all the aspects of business operations of a company. The implemented ERP system is able to integrate business operations of different company functions (e.g. accountancy, sales, production, etc.) in one entity. Thus, provided is the system through which one can, on one hand, manage all human and material resources, and on the other one, develop and monitor business processes and procedures.

Firewall: A combination of hardware and software keeping the system secure. It is usually used to prevent any unauthorized access to the internal local network from the outside. Firewall prevents direct communication between a network and external computers.

Hardware: A physical unit of a computer system, including external units, printers, modems, mice, etc.

Internet: World computer network.

Intranet: A network inside an organization based on Internet technologies and protocols, but being only available to a specific group of persons, e.g. the employees.

ISDN (Integrated Services Digital Network): A fast telephone service which speed ranges up to 128 Kbps, which is several times faster than the analogous modem.

Local Area Network (LAN): Локална мрежа, която обхваща и свързва група компютри, принтери и други единици в сравнително ограничена локация (напр. сграда). На всяка свързана към LAN единица се дава възможност да комуницира с останалите мрежи при нужда.

Network: Група компютри или други устройства като например принтери, скенери и под., които са свързани чрез комуникационен линк, което дава възможност на всички устройства да си взаимодействат. Може да бъде малка или голяма, кабелно или безжично свързана, постоянно свързана, временно свързана и т.н. Най-голямата мрежа е интернет - най-голямата група от всички взаимно свързани световни мрежи.

Сървър: Компютър в мрежова среда, който съдържа споделени ресурси, използвани от мрежовите потребители.

Вирус: Компютърна програма, чието стартиране и зареждане предизвиква щети или заличаване на данни в компютъра.

Local Area Network (LAN): A local network that covers and connects a group of computers, printers and other units within a relatively limited location (e.g. building). Each connected LAN unit is allowed to communicate with other networks, if needed.

Network: A group of computers or other devices, such as printers, scanners, etc., being connected to the communication link, which enables all the devices to interact. It can be of small range, linked with cables, wireless, permanently, temporary linked, etc. The Internet is the largest network, the largest group of all interconnected world networks.

Server: A computer, in a network environment, having shared resources and used by network users.

Virus: A computer program, which, by being started-up and installed, damages or erases data in a computer.

Анекс I: Модели на изследователски въпросници

Questionnaire for training participants	Въпросник за за участниците в ИТ обучение	Упитник за ползанике ИТ обука
---	---	-------------------------------

<p>The project E-INCLUSION, within Bulgaria - Serbia IPA Cross-border Programme is a joint initiative of the Centre for Development of Jablanica and Pcinja Districts and Agency for economic development Kostinbrod. The aim of this project is to raise awareness of ICT literacy and lifelong learning culture. In the context of the this project, we conduct a survey. Therefore, we kindly ask you to read the questionnaire carefully and fill it in by marking one or more of the options. The collected data will be used for the purposes of the research exclusively and shall not be passed to any third party whatsoever without your explicit consent.</p>	<p>Проектът E-INCLUSION в рамките на ИПП Програмата за трансгранично сътрудничество България - Сърбия е съвместна инициатива на Центъра за развитие на област Ябланица и Пчиня и Агенцията за икономическо развитие Костинброд. Целта на този проект е да се повиши осведомеността за ИКТ, грамотността и културата на учене през целия живот. В контекста на този проект правим изследване. Поради тези причини Ви молим да прочетете внимателно въпросника и да го попълните чрез отбелязване на една или повече от опциите. Събраните данни ще бъдат използвани единствено и само за целите на научното изследване и няма да се предоставят на трети лица, без Ваше изрично съгласие.</p>	<p>Проектат E-INCLUSION, у оквиру Програма прекограничне сарадње Бугарска-Србија у склопу ИПА је заједничка иницијатива Центра за развој Јабланичког и Агенције за економски развој Костинброд. Циљ овог пројекта је Подизање информатичке свести и писмености и културе доживотног учења. У контексту овог пројекта, спроводимо истраживање. Зато Вас молимо да упитник пажљиво прочитате и попуните означавањем/заокурживањем једног или више понуђених одговора. Прикупљени подаци ће бити искључиво коришћени за потребе истраживања и неће бити пренети ниједној трећој страни без Ваше изричите сагласности.</p>
--	--	--

Thank you for participating in this Survey. Please answer all the questions below:	Благодарим Ви за участието в това проучване. Моля, отговорете на следните въпроси:	Захваљујемо се на учешћу у истраживању. Молимо Вас да одговорите на следећа питања:
--	--	---

General Data

Q.1.	Gender (only one answer)	Пол (само един отговор)	Пол (само један одговор)
	Female	Жена	Женски
	Male	Мъж	Мушки

Q.2.	Age (only one answer)	Възраст (само един отговор)	Старост (само један одговор)
	25 or younger	25 или по-млад	25 или по-млад
	26-30	26-30	26-30
	31-35	31-35	31-35
	36-40	36-40	36-40
	40+	40+	40+

Q.3.	Please specify your level of completed education (only one answer)	Какво образование имате: (само един отговор)	Наведите свој ниво завршеног образовања (само један одговор)
	Primary education	Начално образование	Основно образовање
	Secondary school	Средно образование	Средње образовање
	College (Post-secondary education)	Колеж (висше образование)	Виша Школа
	Bachelors degree or Faculty	Бакалавър или факултет	Факултет
	Master / Magistar	Магистър	Мастер / Магистар
	Doctorate	Доктор	Докторат

Q.4.	Professional status (only one answer)	Професионален статус? (само един отговор)	Професионални статус (само један одговор)
	Employed	Трудово заето лице	Запослен

Unemployed	Безработен	Незапослен
Students	Студент/ученик	Студент/ученик
Pensioner	Пенсионер	Пенсионер
Other	Друго	Остало

Q.5.	Type of organization in which you work: (only one answer)	Вид на организацията, в която работите? (само един отговор)	Тип организације у којој радите: (само један одговор)
	Municipality	Община	Општина
	State organizations	Државна организација	Државна организација
	private company	Частна фирма	Приватно предузеће
	farmer	Селскостопански производител	Фармер
	Non-governmental organizations	Неправителствена организација	Невладина организација
	Other	Друго	Остало

Q.6.	Do you have a computer or other ICT device at home? (More than one answer)	Имате ли компјутер или друго ИКТ устройство вкџи? (Възможни са повеќе отговори)	Да ли имате рачунар или други уређај ИКТ код куће? (Више одговора)
	Personal computer	Персонален компјутер	Компјутер -рачунар
	Portable computer (laptop)	Преносим компјутер	Лаптоп рачунар
	Mobile phone (without Internet access)	Мобилен телефон (без достџп до Интернет)	Мобилни телефон (без приступа Интернету)
	Mobile phone (with Internet access)	Мобилен телефон (с достџп до интернет)	Мобилни телефон (са приступом Интернету)
	Tablet computer	Таблетен компјутер	Таблет рачунар
	Television receiver	Телевизионен приемник	Телевизијски пријемник
	Game console	Игрова конзола	Конзола за игру

Q.7.	What type of Internet connectivity does your home have? (More than one answer)	Какџв тип вџншни врџки имате вкџи? (Възможни са повеќе отговори)	Који тип Интернет повезивања има ваша кућа? (Више одговора)
	Modem (Dial-up)	Модем (Dial-Up)	Модем (Dial-Up)
	DSL (ADS)	DSL (ADS)	DSL (ADS)
	Mobile phone (WAP, GPRS)	Мобилен телефон (WAP, GPRS)	Мобилни телефон (WAP, GPRS)
	Other broadband connection (cable, Wireless Internet, WiFi, WiMax)	Друга широколентова врџка (кабел, Wireless Internet, WiFi, WiMax)	Остале широкопојасне везе (кабал, Wireless Internet, WiFi, WiMax)
	Without Internet access	Без достџп до Интернет	Без приступа интернету

Q.8.	What do you usually use a computer for? (only one answer)	За какво използвате вашия компјутер? (само един отговор)	У које сврхе најчешће користите рачунар? (само један одговор)
	Work	Работа	Посоа
	Personal Use	Лична употреба	Личне потребе
	Both	И двете	Обоје
	Never use a computer	Никога не сџм използвал компјутер	Никад не користим рачунар

Q.9.	Are you familiar with the existence of the Bulgaria–Serbia IPA Cross-Border Programme (only one answer):	Запознати ли сте сџс съществуването на Бџлгария–Сърбия Програма за трансгранично сџтрудничество по ИПП (само един отговор):	Да ли сте упознати са постојањем Бугарска–Србија ИПА Прекогранични програм (само један одговор):
	Not	Не	Не
	Yes, a little	Да, малко	Да, мало
	Yes, enough	Да, достатџчно	Да, доволњо

Q.10.	Training: Which of the following topics you're interested (More than one answer):	Обученија: Кои от следните теми ви интересуват (Възможни са повеќе отговори):	Обуке: За које од следећих тема сте заинтересовани (Више одговора)
-------	---	--	---

Communication	Комуникация	Комуникација
Sending/receiving e-mails	Изпращане/получаване на електронна поща	Слање / примање е-маилова
Telephoning over the Internet / video calls (via webcam) over the Internet	Разговори или видеоразговори (чрез веб-камера) през интернет	Телефонирање преко Интернетата / видео позив (преко веб камере)
Posting messages to chat sites, social networking sites, blogs, newsgroups or online discussion forum, use of instant messaging	Публикуване на съобщения в "чат-сайтове", социални мрежи, блогове, форуми, използване на "моментално" изпращане на съобщения	Слање порука на чет сайтове, сайтове за друштвено умрежаване, блогове, дискусиионни групи или онлайн дискусиионни форум, коришћење хаскање
Access to information	Търсене на информация и онлайн услуги	Пристап информацијама
Reading or downloading on-line newspapers/ news magazines	Четене или сваляне на онлайн вестници/ новини/ списания	Читање или преузимање он-лине новина / часописа
Information search or on-line service	Намиране на информация и онлайн услуги	Претраживање информација или он-лине сервиса
Downloading software	Сваляне на софтуер	Преузимање софтвера
Looking for a job or sending a job application	Търсене на работа или кандидатстване за работа	Тражење посла или слање пријава за посао
Use of entertainment	Използване за забавления	Коришћење за забаву
Listening to radios and/or watching television	Слушане на радио и/или гледане на телевизия	Слушање радија и / или гледање телевизие
Playing or downloading games, images, films or music	Играене или сваляне на игри, снимки, филми или музика	Играње или преузимање игрица, слика, филмова или музике
Activities relating to the use of computers	Дейности, свързани с използването на компютър	Активности које се односе на коришћење рачунара
Copying or moving a file or folder	Копиране или преместване на файл или папка	Копирање или премештање датотеке или фасцикли
Transferring files between computer and other devices	Прехвърляне на файлове между компютър и друго устройство	Пренос датотека између рачунара и других уређаја
Compressing (or zipping) files	Компресиране (архивиране) на файлове	Компресовање (или зиппинг) фајлова
Connecting and installing new devices, e.g. a printer	Свързване и инсталиране на нови устройства, напр. Принтер	Повезивање и инсталирање нових уређаја, на пример штампач
Word processing (Microsoft Word)	Текстообработка (Microsoft Word)	Обрада текста (Microsoft Word)
Using basic arithmetic formulas in a spreadsheet	Използване на основните аритметични формули в таблица	Коришћење основних аритметичких формула у табели
Creating electronic presentations	Създаване на електронни презентации	Креирање електронских презентации
Other online services	Други онлайн услуги	Остале он лине услуге
Using services related to travel and accomodation	Използване на онлайн услуги, свързани с пътувания и резервации	Коришћење услуга које се односе на путовања и смештај
Selling goods and services	Продажби на стоки и услуги	Продаја робе и услуга
Internet banking	Интернет банкиране	Интернет банкарство
Looking for information about bussines education or training	Търсене на информация за бизнес, образование или обучения	Тражење информације за бизнес, образовање или обуке
Downloading official forms	За сваляне на официални формуляри	Преузимање званичне обрасце
Other training		Други тренинг
EU funds (Europe 2020, Bulgaria - Serbia IPA Cross-border Programme)	Фондове на ЕС (Европа 2020, България - Сърбия Програма за трансгранично сътрудничество по ИПП)	Фондови ЕУ (Европа 2020, Бугарска - Србија ИПА Програм прекограничне сарадње)
Business planning	Бизнес планиране	Пословно планирање
Preparation of projects and business plans	Изготвяне на проекти и бизнес планове	Припрема пројектата и пословних планова
Farm management	Управление на ферма	Управљање фармом

Questionnaire for ICT usage in households	Въпросник за Използване на ИКТ от домакинствата	Упитник за коришћење ИКТ у домаћинствима
Questionnaire for people who have experience of working with a computer	Въпросник за хора, които имат опит в работата с компютър	Упитник за особе које имају искуство у раду са рачунаром
Thank you for participating in this Survey. Please answer all the questions below:	Благодарим Ви за участието в това проучване. Моля, отговорете на следните въпроси:	Захваљујемо се на учешћу у истраживању. Молимо Вас да одговорите на следећа питања:
Q.1	When did you last use a computer (only one answer)?	Кога за последен път използвахте компютър (само един отговор)?
	Када сте последњи пут користили рачунар (само један одговор)?	
	Within the last 3 months	В рамките на последните 3 месеца
	У последња 3 месеца	
	More than 3 months ago	Пре више од 3 месеца
	Пре више од 3 месеца	
	More than 1 year ago	Пре више од 1 година
	Пре више од 1 године пре	
	Never use a computer*	Никога не съм използвал компютъра*
	Никад не користим рачунар	
	* end of the questionnaire	* крај на упитника
	* крај на въпросника	
Q.2	How often do you use a computer (only one answer)?	Коко често използвате компютър (само един отговор)?
	Колико често користите рачунар (само један одговор)?	
	Every day	Всеки ден
	Сваког дана	
	A few times a week	Няколко пъти на седмица
	Неколико пута недељно	
	A few times a month	Няколко пъти на месец
	Неколико пута месечно	
Q.3.	How would you rate your computer skill level (only one answer)?	Как бихте оценили нивото на компютърните си умения (само един отговор)?
	Како бисте оценили свој ниво познавања рада на рачунару (само један одговор)?	
	Basic	Основно
	Основно	
	Good	Добро
	Добро	
	Excellent	Отлично
	Отлично	
Q.4.	Have you had any computer training (only one answer)?	Преминавали ли сте компютърно обучение (само един отговор)?
	Да ли сте похађали часове обуке за рад на рачунару (само један одговор)?	
	Yes	Да
	Да	
	No	Не
	Не	
Q.5.	If yes, please specify where you mainly did your training (only one answer)?	Ако отговорът е да, моля уточнете къде сте се оучавали (само един отговор)?
	Уколико је ваш одговор да прецизирајте на који начин сте се едуковали (само један одговор)?	
	School	училище
	Школа	
	College	колеж
	Факултет	
	Work	работа
	Посао	
	Training Centre	Учебен център
	Центар за обуку	
	At home/self-led	У дома / самостоятелно
	Код куће/самостално	
Q.6.	Purpose of Using Computer and Internet (please, mark all relevant options) (More than one answer)	Цел на използване на компютъра и интернет (моля, маркирайте всички съответстващи опции)
	Сврха коришћења рачунара и Интернета (молимо означите све релевантне опције)	
	Communication	Комуникация
	Комуникација	
	Sending/receiving e-mails	Изпращане/получаване на електронна поща
	Слање / примање е-маилова	
	Telephoning over the Internet / video calls (via webcam) over the Internet	Разговори или видеоразговори (чрез уеб-камера) през интернет
	Телефонирање преко Интернета / видео позив (преко веб камере)	

Posting messages to chat sites, social networking sites, blogs, newsgroups or online discussion forum, use of instant messaging	Публикуване на съобщения в "чат-сайтове", социални мрежи, блогове, форуми, използване на "моментално" изпращане на съобщения	Слање порука на чет сайтове, сайтове за друштвено умрежавање, блогове, дискусиионe гpупe или онлайн дискусиионe форум, коришћење ћаскање
Access to information	Търсене на информация и онлайн услуги	Пристап информацијама
Reading or downloading on-line newspapers/ news magazines	Четене или свалјане на онлайн вестници/списания	Читање или преузимање он-лине новина / часописа
Information search or on-line service	Намирање на информация и онлайн услуги	Претраживање информација или он-лине сервиса
Downloading software	Свалјане на софтуер	Преузимање софтвера
Looking for a job or sending a job application	Търсене на работа или кандидатстване за работа	Тражење посла или слање пријава за посао
Use of entertainment	Използване за забавления	Коришћење за забаву
Listening to radios and/or watching television	Слушане на радио и/или гледане на телевизия	Слушање радија и / или гледање телевизије
Playing or downloading games, images, films or music	Играње или свалјане на игри, снимки, филми или музика	Играње или преузимање игрица, слика, филмова или музике
Activities relating to the use of computers	Дејности, свързани с използването на компютър	Активности које се односе на коришћење рачунара
Transferring files between computer and other devices	Прехвърляне на файлове между компютър и друго устройство	Пренос датотека између рачунара и других уређаја
Modifying or verifying the configuration parameters of software applications	Промяна или проверка на параметрите на конфигурацията на софтуерни приложения	Измена или проверка конфигурације параметара софтверских апликација
Creating electronic presentations with presentation software (e.g. slides), including e.g. images, sound, video or charts	Създаване на електронни презентации посредством съответния софтуер с включени образ, звук, видео или графики	Креирање електронских презентација са презентацијом софтвера (нпр. слајдове), укључујући нпр слике, звук, видео или графикони
Installing a new or replacing an old operating system	Инсталирање на нова операционна система или замяна на стара	Инсталирање новог или промена старог оперативног система
Creating a web page	Създаване на веб-страница	Креирање веб страницу
Using MS Office	Използване на MS Office	Коришћење MS Office
Other online services	Други онлайн услуги	Остале он лине услуге
Agricultural Information Services	Селскостопански информационални услуги	Пољопривредни информационални сервиси
Business Information Services	Бизнес Информационални Услуги	Пословни информационални сервиси
ICT Training Information	ИКТ Обучение Информација	ИКТ Обука и информисање
Job search	Търсене на работа	Тражење посла
Market Information Services	Пазарна информација	Маркет информационални сервиси
Online information-database	Онлайн информација - база данни	Онлајн информације-база података
Online travelticketing	Онлайн резервации за патување, билети	Онлајн резервација Путовања карата
Online access to a social network	Онлайн достъп до социална мрежа (face book, twitter)	Онлајн пристап друштвеним мрежама
Online access to public registries	Онлайн достъп до публични регистри	Онлајн пристап јавним регистрима
Online access to Public library	Онлайн достъп до обществени библиотеки	Онлајн пристап јавним библиотекарма
Online Survey Questionnaire	Онлайн изследвания	Онлајн истраживања
Public procurement (EU BG SR)	Обществени поръчки (EU BG SR)	Јавне набавке (у ЕУ БГ СР)
Regulations	Регламенти	Регулатива
Tax Administration	Данъчна администрация	Пореска Администрација

E-INCLUSION PRE TEST	E-INCLUSION НАЧАЛЕН ТЕСТ	E-INCLUSION ПОЧЕТНИ ТЕСТ
-----------------------------	---------------------------------	---------------------------------

Q.1. Evaluate your current knowledge / skills about the following topics on a scale of 1 (lowest) to 5 (highest)	Оцени сегашните си умения/знания за следните теми по скала от 1 (най-ниска) до 5 (най-висока)	Оценете своје тренутно знање/вештине о следећим темама на скали од 1 (најмање) до 5 (највеће)
--	--	--

E-skills	Е-умения	Е-вештине
Using of Computer	Използване на компютър	Коришћење рачунара
Using of Internet	Използване на интернет	Коришћење Интернета
Using of e - services	Използване на онлайн услуги	Коришћење е - Услуга

Knowledge	Знания	Знање
EU funds (Europe 2020, Bulgaria - Serbia IPA Cross-border Programme)	Фондове на ЕС (Европа 2020, Българија - Србија Програма за трансгранично сјтрудничество по ИПП)	Фондови ЕУ (Европа 2020, Бугарска - Србија ИПА Програм прекограничне сарадње)
Business planning	Бизнес планирање	Пословно планирање
Preparation of projects and business plans	Изготвяне на проекти и бизнес планове	Припрема пројектата и пословних планова
Farm management	Управление на селското стопанство	Управљање фармом

E-INCLUSION POST TEST	E-INCLUSION ОКОНЧАТЕЛЕН ТЕСТ	E-INCLUSION ФИНАЛНИ ТЕСТ
------------------------------	-------------------------------------	---------------------------------

Q.2. Evaluate acquired knowledge / skills about the following topics on a scale of 1 (lowest) to 5 (highest)	Оцени придобитите знания/умения за следните теми по скала от 1 (най-ниска) до 5 (най-високата)	Оценете стечено знање /вештине о следећим темама на скали од 1 (најмање) до 5 (највеће)
--	---	--

E-skills	Е-умения	Е-вештине
Using of Computer	Използване на компютър	Коришћење рачунара
Using of Internet	Използване на интернет	Коришћење Интернета
Using of e - services	Използване на онлайн услуги	Коришћење е - Услуга

Knowledge	Знания	Знање
EU funds (Europe 2020, Bulgaria - Serbia IPA Cross-border Programme)	Фондове на ЕС (Европа 2020, Българија - Србија Програма за трансгранично сјтрудничество по ИПП)	Фондови ЕУ (Европа 2020, Бугарска - Србија ИПА Програм прекограничне сарадње)
Business planning	Бизнес планирање	Пословно планирање
Preparation of projects and business plans	Изготвяне на проекти и бизнес планове	Припрема пројектата и пословних планова
Farm management	Управление на ферма	Управљање фармом

E-INCLUSION QUESTIONNAIRE FOR EVALUATION OF THE TRAINING	E-INCLUSION ВЪПРОСНИК ЗА ОЦЕНКА НА ОБУЧЕНИЕ	E-INCLUSION УПИТНИК ЗА ОЦЕНУ ОБУКА
---	--	---

Please take a few minutes to evaluate the training. Your answers will help us to improve the program for the next training

Моля Ви, отделете няколко минути за оценка за обучението. Вашите отговори ще ни помогнат за подобряване на програмата за следващото обучение.

Молимо Вас да одвојите неколку минута да оцените обуку. Ваши одговори ќе нам помоћи да побольшамо програм за следеће обуке.

Q.1. How would you rate the training as a whole? Evaluate on a scale of 1 to 5 (5-Excellent, 4-Very Good, 3-Good, 2-Can better: 1 - Bad)	Как бихте оценили обучението като цяло? Оценете по скала от 1 до 5 (5-Отлично; 4-Много добре; 3-Добър; 2- Може по добре; 1-Лошо)	Како бисте оценили обуку у целини? Оцените на скали од 1 до 5 (5-Одлично; 4-Врло добро; 3-Добро; 2- Може боље; 1- Лоше)
---	---	--

The general impression	Общо впечатление	Општи утисак
Examples	Примери	Примери
My expectations were met	Моите очаквания бяха изпълнени	Моја очекивања су се испунила

Q.2.	Please rate some aspects of training. Evaluate on a scale of 1 to 5 (5-More than true, 4-Quite true, 3-mostly true, 2-Partially true, 1-False;)	Моля Ви, дайте оценка за някои аспекти от обучението Оценете по скала от 1 до 5 (5 – повече от точно; 4 – много точно; 3 – съвсем точно; 2 - частично точно; 1 – неточно;	Молимо Вас да оцените поједине аспекти обуке Оцените на скали од 1 до 5 (5-Више него тачно; 4-Сасвим тачно; 3-Углавном тачно; 2-Делимично тачно; 1-Нетачно;)
------	---	--	---

Topics that we processed are important to me	Темите, които се разглежда, са важни за мен	Теме које смо обрађивали су битне за мене
The working methods were adapted to the themes and groups	Методът на работа съответства на темите и групите	Методе рада биле су прилагођене темама и групама
The organization was good	Организацијата беше добра	Организација је била добра

Q.3.	What do you especially liked on the training?	Какво Ви хареса особено във връзка с обучението?	Шта Вам се посебно допало у вези са обуком?
------	---	---	--

Q.4.	In your opinion, what was bad, boring, unsatisfying?	Според Вас, какво е лошо, скучно, незадоволително?	По Вашем мишљењу, шта је било лоше, досадно, незадовољавајуће?
------	--	---	---

Q.5.	What are your additional comments and recommendations for improving the training?	Какви са Вашите допълнителни коментари и препоръки за подобряване на обученията в бъдеще?	Који су Ваши додатни коментари и препоруке за побољшање обуке?
------	---	--	---

Thank you for your participation and responses

Благодаря Ви за участието и отговорите

Хвала Вам на учешћу и одговорима

Анекс II: Списък на селските общности, в които са проведени обучения в рамките на изследването

СЪРБИЯ

I Община Трговиште

1. Доњи Стајевац
2. Радовница
3. Трговиште

II Община Сурдулица

4. Биновце
5. Сувојница
6. Дугојница
7. Бело Поље
8. Масурица
9. Јеласница
10. Алакинце

БЪЛГАРИЯ

I Община Трън

1. Туроковци
2. Филиповци

II Община Кюстендил

3. Берсин
4. Горна Гращица
5. Жабокрът
6. Коняво
7. Николичевци
8. Нови Чифлик
9. Таваличево
10. Шишковци